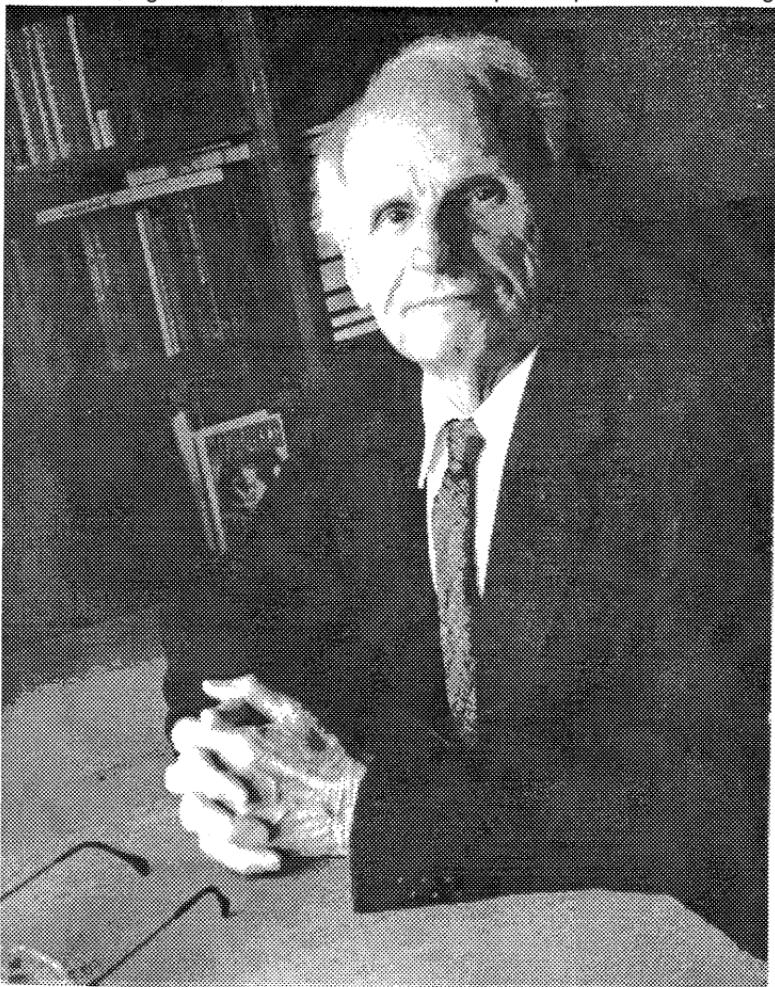

ПЯЦЬКА

Выданыне Беларускага культурна-
асьеветніцкага цэнтру
Кліўленд
ЗША

№7(27), 1993

**1 верасня 1993 году паэту Масею Сяднёву споўнілася
80 ГОД.**

Рэдакцыя часопіса «Полацак» шчыра вітае юбіляра з днём
народзінаў і зычыць яму доўгага творчага жыцця
і плённай працы на карысць Бацькаўшчыны

Polatsak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovice, BAOC
Cleveland, Ohio, USA.

Рэдакцыйная калегія: Святлана Белая (Галоўны рэдактар),
Міхась Белямук (сакратар), сябры—Сяргей Карніловіч, Вольга
Дубаневіч (МакДэрмат), Янка Ханенка, Янка Салавянюк.

Editorial board : Svetlana Belaia (Editor-in-Chief),
Michael Bielamuk (Secretary), Members--Serge Karnilovich, Yanka
Chanenka, Olga Dubanovich (McDermott), Jan Solowianiu

Ганаровыя сябры рэдкалегіі:
Рыгор Барадулін, Анатоль Белы, Васіль Быкаў,
Георгій Штыхаў, Язэп Юх.

Прозывішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. & Fax. (216) 651-3451

Наша гісторыя

Юры Штыхаў. Аб вонкавай палітыцы Полацкага княства ў X—XIII стст.	3
Міхась Белямук. Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў.	6
Юры Лабынцаў. Бібліятэка Супрасльскага манастыра.	14
Валеры Герасімаў. Бібліятэкі на беларускім шляху Адраджэння.	18
Уладзімер Брылеўскі. Гісторычна мінуўшчына Горадні і Горадзеншчыны.	24

Памяць зямлі

Лявон Калядзінскі. Міхась Ткачоў.	29
Святлана Белая. Блакіт Леаніда Шчамялёва.	31
Масею Сяднёву—80 год.	34
Масей Сяднёў. Што, калі табе 80 год?	35
Жыццязіпіс Масея Сяднёва.	36

Роднае слова

Масей Сяднёў. Вечная нярпымірнасць.	37
Алесь Мемус. Мудрасць таленту.	38
Галіна Смоляк. Масей Сяднёў. Не і так.	41
Міхась Кавыль. Із агню да ў полымя.	42
Янка Юхнавец. Дань майго часу.	47
Святлана Явар. «Ціхая песня кальша сусветы..».	48
Васіль Супрун. Рэжа абуджаных дзён.	49
Успаміны Яўгена Ціхановіча.	50

Нашия карані

Святлана Менская. Дапамога ідзе на Бацькаўшчыну.	54
--	----

Чарнобыльскі шлях

Заява Беларускага ПЭН-цэнтра.	59
-------------------------------	----

Згуры з Бацькаўшчыны

Віншаваньне.	50
--------------	----

З жыцця эміграцыі.	61
--------------------	----

На першай бачынцы вокладкі Алесь Мемус. Успамін
На развароце. Леанід Шчамялёў. Восень

НАША ГІСТРЫЯ

Аб вонкавай палітыцы Полацкага княства ў X—XIII стст.

Юры Штыхаў

Геапалітычнае становішча беларускіх зямель спрадвеку мела свае асаблівасці. Эта назіраецца з часоў існаваньня самой старажытнай дзяржавы на тэрыторыі Беларусі, якім было Полацкае княства («зямля»). Полацак разъмяшчаўся паміж двума буйнешымі ранненясрэднявечнымі гарадамі Ноўгарадам і Кіевам, зь якім на працягу многіх стагодзьдзяў вёў упартую барацьбу за гандлёвыя шляхі і самастойнасць.

Будучы значнай дзяржавай, роўнай па памерах сярэднявечным каралеўствам Захадній Эўропы, Полацкая зямля мела ўсе падставы, каб стаць «зьбіральнікам» тых тэрыторый, на якіх у далейшым адбываўлася фармаваныне беларускага народу-этнасу.

У XI стагодзьдзі полацкія князі паспяхова імкнуліся рэалізаваць свой кансалідуючы патэнцыял. Пры князі Брачыславу Полацкае княства пашырылася. А пры Ўсяславу дасягнула найбольшай магутнасці.

Адной з задач у палітыцы Кіева было падпрадкаваныне Полацкага княства сваёй уладзе, дамагчыся таго, каб полацкія князі быly васаламі князёў кіеўскіх. Закранём пытаныне пра ўзаемадачыненны Полацка, Русі й яе суседзяў — кочэўнікаў у стэпах. З летапісных звестак дакладна вынікае, што пачынаючы з Х ст. назва Русь замацавалася за часткай сярэдняга Падняпроўя з гарадамі Кіеў, Пераяслаўль, Чарнігаў. Першапачаткова толькі дадзеная тэрыторыя называлася «Рускай зямлёй». Фактычна так было і ў XII

ст. Сур'ёзная небясьпекай для Русі былі ў прычарнаморскіх стэпах кочэўнікі. У X ст. гэта былі печенегі, затым іх мейсца занялі торкі, у другой палове XI ст. зьявіліся полаўцы (кыпчакі), цюркамоўныя плямёны.

Полацкі князь Усяслаў у 1060 годзе разам з князем Русі ўдзельнічаў у паспяховым паходзе супраць кочэўнікаў торкай.

Праз некалькі год началася барацьба ўсяслава з паўднёварускімі князямі, кульминацыйным пунктам якой была Нямігская бітва ў 1067 г.

Падзеі адбываліся з калейдаскопічнай хуткасцю. Цюркамоўныя полаўцы нанеслы шэраг паражэнняў кіеўскім князям у 1068, 1092, 1093, 1096 гг.¹ Шмат давялося ваяваць Уладзіміру Манамаху з гэтымі кочэўнікамі. Адначасова ён варожа ставіўся да полацкіх і менскіх князёў. Манамах сам расказвае ў сваім «Павучэнні» дзециям, што ў 1084 г. ён «идохом с черниговци и с половци с четеевичи у Меньску, изъехахом (захапіў зынняцу і разграміў) горад и не оставихом у него ни челядина, ни скотини». Чэцівічы, якія ўдзельнічалі у паходзе на Менск, сярод палацеўскіх плямён вызначаліся асаблівой жорсткасцю. Па якой прычыне Манамах разрабаўаў Менск ён не тлумачыць.

На пачатку XII ст. рускія князі, і сярод іх Манамах, арганізавалі сумесныя паходы супраць полаўцаў. У 1103, 1106, 1107, 1111, 1116 гг. яны нанеслы вялікае паражэнне кочэўнікам і адкінулі іх за Дон.² Дарэчы ў 1103 г. у паходзе на полаўцаў прыняў

удзел Давыд, сын Усяслава Полацкага.

У другой палове XII ст. полаўцы ўзнавілі свае набегі на паўднёвую Русь. У выніку паходаў рускіх князей у 80-я гады полаўцы ў другі раз былі адкінуты за Дон.

У засемаднісны паўднёвай Русі і качэўнікаў ня зводзіліся толькі да вайны. Былі пэрыяды мірнага сусідавання, гандлёвага абмену, дынастычных сувяззяў заключэннясаюзаў.

У 1127 г. сын Манамаха князь кіеўскі Мсыцілаў арганізаваў вялікі паход на крыўічоў у Полацкую зямлю. Шматлікія дружыны падпрадкаваных Мсыцілаву князёў узвараліся ў Полацкую зямлю і спусташылі яе.

Але полацкія князі не намераны былі падпрадкоўвацца Кіеву. Яны зноў адмовіліся ўдзельнічаць у паходзе супраць павеацкага хана Банака. В.Н. Тацішча ў прыводзіць такі варыянт адказа крыўіцкіх князей Усяславічу кіеўскаму князю Мсыцілаву: «*Ты з Бонаком Шолудяком зздравстуйте оба, а мы имеем дома что делать*». У пакараныне за непадпрадкаваныне Мсыцілаву, ён захапіў у палон пяцьцярых полацкіх князёў і выслядзіў іх у Бізантію. Праз некалькі год яны вярнуліся на радзіму. Гэта была апошняя спорба кіеўскіх князей падпрадкавацца сабе Полацак.

У другі пэрыяд гісторыі полаўцаў барацьба Русі з імі адыйшла на другі план. Асобныя паўднёварускія князі, асабліва прадстаўнікі чарнігавскіх, Вольгавічаў, думалі больш пра тое, як выкарыстоць полаўцаў у барацьбе за Кіеў, чым аб tym, як ваяваць супроцца іх. Качзунікі запрашаліся для ўдзелу ў ваенных дзеяньнях як саюзнікі.

Летапісы шмат разоў прыгадваюць сумесныя паходы рускіх і качэўнікаў у XII ст. на поўнач і захад. У грандыёзным паходзе Мсыцілава на Полацкую зямлю ў 1127 г.

удзельнічылі торкі. Пад Менскам зноў былі торкі ў 1160 г.³ У 1180 г. каля Друцка полаўцы дапамаглі князю Яраславу Ігара Святаславічу, будучаму герою «Слова аб палку Ігараўм», які нападалі на гэты горад.⁴

Такім чынам, полацкія князі і полацкае веча, якія кіравалі ў Полацкай зямлі, не хадзелі ўмешвашца ў складаныя і непрадбачаныя дачыненьні паміж рускімі князіямі і полаўцамі, імкнуліся заняць нейтральную пазыцыю, каб больш удзяляць ўвагі сваім проблемам. Полацкая зямля практычна заставалася незалежнай дзяржавай на працягу ўсяго XII ст.

Пазнейшыя сугутацыя ўскладнілася. У канцы XII ст. на паўночна-захадніх межах Полацкага княства з'явіліся нямецкія «пілігрымы».

Галоўным палітычным пралікам по-лацкага князя Уладзіміра (1186—1216 гг.) быў дадзены дазвол на іх з'яўленне на чале зь місіянарам Мейнардам у вусьці Дзьвіны. Не задавальняючыся непасрэднымі гандлёвымі сувязямі з Полацкім княствам, на што, відавочна, разылічваў Уладзімір, нямецкія «пілігрымы» абвясцілі манаполію на гандаль у ніжнім Паддзіўні, а затым пазбавілі палачан традыцыйнай ліўскай даніны. Арганізаваныя полацкім князем паходы ў 1203 і 1206 гг. з мэтай аднавіць статус кво на мелі посыпеху. Не ў стаНЕ вярнучы страчаныя землі, Уладзімір мусіў прыніць умовы палітычнай гульні, распрацаваныя крыжакамі, што пацягнула за сабой шраг новых дыпляматычных пралікаў.

Між tym крыжакі, скарыстоўваючы надуманую літоўскую пагрозу, дабіліся прызначаныя васальтай залежнасці з боку Вячкі—князя заснаванага палачанамі на латгалійскіх землях горада Куkenойса, што дазволіла рыцарам ў 1208 г. канчаткова

захапіць гэты горад.

Намецілася відавочная тэндэнцыя ў імкнені Рыгі выступаць ад імя Полацка ў якасці «абаронцы» Полацка. У 1209 г. крыжакамі быў захоплены горад Герцыке, таксама заснаваны палачанамі. Князь Герцыке ўсевалад абавінавачваўся ў дапамозе літоўцам падчас іх наездаў на полацкія землі. Усевалад мусіў прызнаць сябе васалам Рыгі. «Дружалюбнае» стаўленыне крыжакоў да полацкага князя павінна было пацвердзіць прызнаныне рыскім біскупам Альбертам правоў Полацка на ліўскую даніну, якую ён у 1210 г. абавязваўся выплочваць палачанам ад імя ліваў. У Рыгу накіроўваўся пасол Полацка і Смаленска з мэтай перамоваў аб свабодным гандлі на Дзвіні.

Аднак ужо ў 1212 г. выявілася нежыццяздолнасць дамоўленасці аб выплаце Полацку ліўской даніны. Вымушаныя плаціць данія падаткі, лівы з'яўрнуліся да рыскага біскупа з заклікам спыніць выплату даніны полацкаму князю, што і было зроблена. Пагрозы ўладзіміра ў бок біскупа Альберта вынікаў ня мелі. Паводле заключанага ў гэтым годзе новага дагавору, Полацак адмаўляўся ад усялякіх прэтэнзій на Лівонію, затое, адбова бакі дэкліравалі свабодны гандлёва-еканамічны сувязі і сумесную барацьбу супроты літоўцаў і ішных язычніцкіх плямён, што фактычна азначала ваенныя саюз.

Немэтазгоднасць такога саюза была відавочнай. Са стратай прыбалтыйскіх уладанінь ў Полацкам зыніклі і супяречнасці паміж палачанамі ды літоўцамі. Не прынеслі полацкаму князю выгад і еканамічны дамоўленасці з Рыгай, таму ўжо 1216 г., рыхтуеца сумеснае выступленыне палачан, літоўцаў і эсташ супраць Ордэна мечаносцаў, якое не адбылося з-за раптоўнай съмерці Уладзіміра. З гэтага часу назі-

раецца паступовае, але няўхільнае аслабленыне Полацкага княства, якое завяршилася падпірадкаванью Полацка ўладзе рыскага архібіскупа. Пры дапамозе вялікага князя літоўскага Віценя палачане здолелі выгнаць у 1307 г. крыжакоў, але разам з тым, Полацкое княства трапіла пад уладу Вялікага княства Літоўскага. Такім чынам, недальнабачнае імкненіе палачан на вельмі адказным этапе гісторыі Полацкага княства да атрымання часовых эканамічных і палітычных выгод абыярулася стратай незалежнасці. Гэты гістарычны вурок трэба мець на ўвазе суайчыннікам.

Бібліографія

¹ Повесть временных лет. Ч.1., М.—Л., 1950 г.

² Там-жа.

³ Полное собрание русских летописей. т.2. Ипатьевская летопись. М., 1962, с. 292. 506.

⁴ Белоруссия в эпоху феодализма. Сб. Документов и материалов. т. 1., Mn. 1960, с. 62

⁵ Генрих Латвийский, Хроника Ливонии. Введение, пер. и коммент. С.А. Аннинского, М.—Л., 1938 г.
ГЕНРИХ ЛАТВІЙСКИЙ ПІСЛІ БІСКУПА РЫГА ІМІІ. КІЕВЕ ГІФША
РІСТІНІКІН. НІПЕІІНША ПАЛАДІЧ.

Перамога полаўцаў над Яраславічамі ў 1068 г. Мініяцюра Радзівілаўскага летапису.

Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў

Міхась Белямук
Менская вобласць

Новы Двор, Менскі р-н

У 1871 г. калія вёскі недалёка р. Свіслач быў знайдзены скарб, які складаўся з 399 манэтаў, зь іх 32 абломкі. Манэты былі арабскія, бізантыйскія, чэскія, дацкія, французскія і нямецкае імпэрыі. Арабскіх было 92 дыргемы. Даосьледыкі мяркуюць, што скраб закапалі ў зямлю калія 1000 году.

Абасыды	Тустэр мін-ал-Ахваз	Іран	900	ал-Мутадыр	1ц
Саманіды	аш—Шаш	Узбекістан	900	Ізмаіл ібн Ахмад	1ц
"	Бенджыгір	Афганістан	909	Ахмад ібн Ізмаіл	1ц
"	аш—Шаш	Узбекістан	911/2	Ахмад ібн Ізмаіл	1ц
"	Андараба	Іран	919/0	Наср ібн Ахмад	1ц
"	ал-Біяр	Іран	928/9	Наср ібн Ахмад	1ц
"	Бухара	Узбекістан	932	Наср ібн Ахмад	1ц
"	Самарканд	Узбекістан	919—938	Наср ібн Ахмад	5ц
"	аш—Шаш	Узбекістан	928—931	Наср ібн Ахмад	3ц
"	Балх	Афганістан	948/9	Нух ібн Наср	1ц
"	Бухара	Узбекістан	946—955	Нух ібн Наср	7ц
"	Самарканд	Узбекістан	943—953	Нух ібн Наср	6ц
"	аш—Шаш	Узбекістан	943—946	Нух ібн Наср	3ц
"	Бахара	Узбекістан	958—961	Абдул Малік ібн Нух	3ц
"	Самарканд	Узбекістан	955/6	Абдул Малік ібн Нух	1ц
"	аш—Шаш	Узбекістан	955—962	Абдул Малік ібн Нух	2ц
"	Амул	Іран	967/8	Мансур ібн Нух	1ц
"	Балх	Афганістан	964	Мансур ібн Нух	1ц
"	Бухара	Узбекістан	964—969	Мансур ібн Нух	2ц
"	Рашт	Іран	970—972	Мансур ібн Нух	2ц
"	Самарканд	Узбекістан	962—967	Мансур ібн Нух	5ц
"	аш—Шаш	Узбекістан	970—976	Мансур ібн Нух	4ц
"	???	???	968—972	Мансур ібн Нух	2ц
"	Самарканд	Узбекістан	977/8	Нух ібн Мансур	1ц
"	аш—Шаш	Узбекістан	978/9	Нух ібн Мансур	1ц
"	???	???	???	???	8ц
Зіярыды	Амід	Сырыя	968—97..	Бітусун ібн Вашмгір	2ц
"	Джорджан	Іран	968—974	Бітусун ібн Вашмгір	2ц
"	???	???	971—974	Бітусун ібн Вашмгір	2ц
"	???	???	977/8	Кабус (?)	1ц
"	Джорджан	Іран	???	???	2ц

Бувайгіды	Араджан	Іран	976/7	???	1ц
"	Багдад	Ірак	979/0	???	1ц
"	Джорджан	Іран	965	???	1ц
"	ал-Мухамедия	Ірак	965	???	1ц
"	???	???	955-978	???	5ц
Гамданіды	Мосул	Ірак	960/1	Наср ад-даўля (?)	1ц
Гамданіды	???	???	???	???	1ц
Іхшыдыды	Табаря	Палестына	???	???	1ц
Джафарыды	Тблісі	Грузія	954/5	Монсур ібн Джраф(?)	1ц
Імітацыя арабскім дыргемам					5ц
Візантыя	Ян Ціміскхій		969--976		1ц
Чхія	Балеслаў II		967-999		1ц
Данія	???		940-960 паубратэат	Гэдебю	1ц
Францыя	Робэрт II, кр. (996-1031) і Адалберо, яп. (995-1031)			Лан	8ц

Німецкая імперыя

Ведкі	950-1075		3ц
Атон і Адэльгейда	X-XI ст.	манетніца??	47ц
Атон і Адэльгейда	сутык X-XI ст.	Гандерсгейм	21ц
Генрых I, імп.	919-936	Вердун	1ц
Атон I, імп.	936-962	Кёльн	9ц
Атон I, і брат Бруно	953-965	Кёльн	1ц
Атон II, імп.	973-983	Канстанц	1ц
Атон II, імп.	973-983	Маастрыхт	1ц
Атон II, імп. або Атон III	973-1002	Кёльн	4ц
Атон II, імп. або Атон III	973-1002	Майнц	118ц
Атон III, імп.	983-1002	Кёльн	15ц
Атон III, імп.	983-1002	Льеж	1ц
Атон III, імп.	983-1002	Майнц	1ц
Атон III, імп. да каранацый	983-995	Страсбург	7ц
Атон, герц.	973-982	Брейсбах	1ц
Буркгард. герц.	954-973	Цюрых	3ц
Канрад, герц.	954-993	Базель	3ц
Атон, герц.	976-982	Рэгенсбург	2ц
Генрых III, герц.	982-985	Рэгенсбург	3ц
Генрых II, герц., паўторна	985-995	Рэгенсбург	1ц
Уdalъryk, яп.	923-973	Аўсбург	1ц
Генрых, яп.	973-982	Аўсбург	1ц
Эркамольд, яп.	965-991	Страсбург	3ц
Імітацыя манэт Карла Тоўстага, або Карла II, кр. 8876-929		Мэн	11ц
Імітацыя манэт, чаканеных ў		Кёльн	1ц

Імітацыя манэт, чаканеных ў	Рэгенсбургу	1ц
Імітацыя манэт, чаканеных Атонам і Адэльгейдай		1ц
Нямецкія манэты не расчытанныя		2ц
Абломкі манетаў нямецкай імпэрыі		32 аб
<i>Bauer б.156—161,</i>	<i>Марков... б.23-24, № 134,</i>	<i>Кропоткін²... 38, № 301</i>
<i>Потін.. б. 175, 190, 201, 202,</i>	<i>Потін²... б. 165-166, № 284,</i>	<i>Стукалова б.9</i>

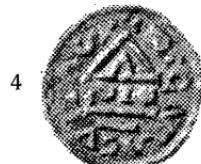
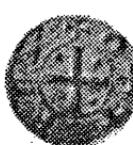
1

2

3

4

1.Французскі дэнар з г.Лан, кар.Рабэрта II і яп.Адальберо 2.Дацкі поўбрактэзат з г. Гэдебю
3.Нямецкі дэнар з г.Кёльн, імп. Атона I 4.Нямецкі дэнар з г.Рэгенсбург, герц. Генрыха III

Няжараўка, Любчанскі р-н

У 1929 г. А. Ляўданскі раскопаў 2 курганы і знайшоў шклозалочаныя пацеркі.
Лысенка, б.205, № 219

Нясьвіжскі р-н

У рэзыдэнцыі Радзівілаў у Нясьвіжы знаходзілася калекцыя рымскіх манетаў,
некаторыя з гэтых манэт былі знайдзены ў розныя гады ў ваколіцы Нясьвіжу.
Поболь² б.377, №360

Пагарэльшчына, Валожынскі р-н

1955 г. вучні школы вёскі Пагарэльшчына знайшлі на беразе рэчкі Бярэзіна, даток
Нёману, вялікі скарб, які, паводле К. Палікарповіча важыў ня меней 6000 гр. Скарб скла-
даўся з манетаў і сярэбраных рэчаў. Манэты ў аздобы пераслалі ў беларускі дзяржаўны
універсітэт, дзе яны знаходзяцца не апісаныя. Паводле інфармацыі В.Рабцэвіча, у скарбе
было 1901 арабскіх дыргемаў, з гэтага ліку каля 100 манэт ёсьць імітацыяй дыргемаў.
У скарбе ёсьць вялікая колькасць абломкаў: палавінак, чацвярцінак, восьмушаку.
Значная колькасць цэлых дыргемаў маюць дзірачки, значыць, выкарыстоўвалі гэтая
дыргемы за аздобы. Манэты і рэчы знаходзіліся ў бронзавым кацялку, які арнамэнтаваны

мездянымі паяскамі. Няведама, ці кацялак мясцовы, ці прывезены з-за мяжа і зьяўляеца імпартам. Усе манэты ёсьць арабскія. Пераважна гэта дыргемы *Омаядаў, Абасыдаў, Саманідаў, Сафарыдаў, Зіярыдаў*, але маюцца паадзіночныя манэты іншых дынастыяў.

Рэчы сярэбраныя: палавінка нашыйніка, ён сплещены з трох дратоў, дзъве нарыйтоўкі для бранзалетаў, два быту дроту.

Алексеев ⁴ б. 102, Палікарповіч, Кропоткін... б. 93, № 183,
Рабцэвіч і Стуканаў... б. 39, № 26, Рябцевіч ⁵ ... б. 167, 229, № 31

Падзеры, Слуцкі р-н

У 1929 г. А.Ляўданскі раскапаў 7 курганоў і знайшоў 6 шклозалочаных і 2 шлосярэбраных пацерак.

Лысенко, б.217, №383

Парэчча, Мядзельскі р-н

У 1938 г. Г.Цэгак-Галубовіч дасьледывала курганы каля возера Мядзель. Яна раскапала 7 курганоў, у якіх знайшла 2 арабскія дыргемы, адзін быў цэлы, другога толькі палавінка. Дыргемы з X ст. Трэцяя манэта была імітацыя арабскага дыргема. Аздобы былі сярэбраныя: скранёвае кальцо, 3 пацеркі ажурных філігранных, пацерка полая, 2 пацеркі пазалочаныя, 4 пацеркі на якіх съляды пазалоты, і пацерка пасярэбраная, бранзалет бронзавы, які быў пасярэбрани, грудка сплаўленых сярэбраных аздобаў.

Паводле Г.Цэгак-Галубовіч пацеркі ёсьць дрыгавіцкія і здзеля гэтага яе выснова, што крывічы і дрыгавічы тут межаваліся. Яна аспрэчвае прыпушчынне Ул. Антановіча аб засяленні гэтага часткі Віленшчыны «лета-літоўцамі». Яна кажа: «немажлівым, каб летувісы так далёка пасунуліся на ўсход».

Cehak-Holubowicz б. 179, 180, 182-183, 187, 197-198.

Петраўшчына, Менскі р-н

У 1925 г. Ів. Сербаў раскапаў курган, знайшоў сярэбраныя вітыя пярсыцёнкі, шклозярэбраныя і шклозалатыя пацеркі.

Лысенко, б. 209, № 275.

Прыбярэжная, Бярэзінскі р-н

У 1928 і 1929 г. А. Рынейскі і Ів. Калодкін дасьледвалі гарадзішча і знайшлі сярэбраную спражку.

Збор Пом. гістор. культ. Беларусі, Менская вобл. б.100, №360

Пічальнік-Кішчына Слабада, Барысаўскі р-н

У 1968 г. М. Прахорчык і Г.Штыхай раскапалі курган, у якім была пахаваная жанчына, каля яе знайшлі 4 шклозалочаныя пацеркі.

Прохорчик и Штыхов... б. 144, Яніцкая, б. 156, № 186, Штыхов ^{2..} б. 167, № 95.

Пятроўшчына, Менскі р-н

У 1925 г. С. Дубінскі, Ів. Сербаў і студэнт А. Каваленя раскапалі 2 курганы. У першым знайшлі 2 сярэбраных скранёвых кальцы, яны ззвітая з даволі тонкага дроту. Пярысцёнак сярэбраны быў зроблены з кручанага дроту. Паміж пацеркамі маністы былі 3 шклося-рэбранныя пацеркі. У другім кургане знайшлі 2 сярэбраных скранёвых кальцы, сярэбраны пярысцёнак, сярэбраную філігранную пацерку і 2 шклося-залочаныя пацеркі.

Сербаў б.215, Яніцкая б. 156, № 187

Радашкавічы, Маладэчанскі р-н

У 1892 г. Ф. Пакроўскі раскапаў 3 курганы, знайшоў сярэбраны нашыйнік і шклося-залочаныя пацеркі.

Покровскій б.24, Гуревич б.202, № 193

Рылаўшчына, Менскі р-н

У 1925 г. С. Дубінскі, Ів. Сербаў і студэнт А. Каваленя атрымалі паведамленне, што курганы каля вёскі Рылаўшчына разбураюцца, дзеля гэтага паехалі, каб дасьледаваць іх. Яны раскапалі 8 курганоў і знайшлі сярэбраныя аздобы: на сярэбраным кальцы былі нанізаныя 5 сярэбраных філігранных пацерак, пакрытых зернью; скранёвае кальцо, ззвітае з тонкіх сярэбраных дротаў; 2 сярэбраных пярысцёнкі, адзін драцяны, другі плоскі; спражку сярэбраную лірападобную і пацерку шклося-залочаную.

Сербаў² б.197-199, 200-201, Лысенко б.210, № 282

Савічы, Капыльскі р-н

У 1916 г. у ўрочышчы Дубішча падчас рамонту дарогі знайшлі скарб, які складаўся з старажытных сярэбраных манетаў, якія людзі разабралі.

Штыхов²... б. 177, № 223.

Самахвалавічы, Менскі р-н

У 1897 г. ва ўрочышчы Прускаўшчына знайшлі арабскі дыргем.

Саманіды аш-Шаш 906/7 Ізмайл ібн Ахмад

Харлаповічб. 332, № 123, Фасмер²...б.290, № 30

Саламарэчча, Менскі р-н

У 1978 г. і 1979 гг. Р. Ігнацьеў раскапаў 11 курганоў, у адным кургане пры пакойніку знайшоў кавалак сярэбранай парчы.

Сіманы, Мядзельскі р-н

У 1961 г. недалёк возера Нарач знайшлі гліняны гаршчок з сярэбранымі манетамі. Манеты былі загорнуты ў бяросту. Было 125 арабскіх дыргемаў, але толькі 57 цэлых, рэшта 68 дыргемаў былі ў абломках. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт атрымаў 76 дыргемаў, а краязнаўчы музэй і Маладэчна — 18 дыргемаў, дзе дзеліся 31 манеты няма інфармацыі. Манеты да гэтага часу не апісаныя, а ведама што было 8 дыргемаў Омаядаў (панавалі

661-750 гг.), 79 Абасыдаў і наймалодшая манэта, дырgem ал-Васіка, чаканены ў Мерв у Іране 845/6 г. Адзін дырgem Ідрысыдаў, якія панавалі 788-985 гг.

Рябцевич²...б.123, зноска, Потин б. 18, 34,

Кропоткін .б.93, № 184

Рябцевич³... б.230, № 36

Сеньніца, Менскі р-н

У 1976-1977 гг. Беларускі дзяржаўны ўніверсytэт праводзіў раскопкі курганныага могільніка, знайшлі медзяныя пацеркі, пакрытыя сярэбранай зерню.

Егорчэнка і Трусаў б.22

Слуцк

Л. Калядзінскі ў 1988 г. зъмясьціў артыкул аб праведзеных раскопках на Вялікай горцы ў Слуцку. Ён піша, што былі знайдзены ўпрыгожэнны з бурштыну, медзі, бронзы і серабра. «Мяркуючы па іх,—дадае Л. Калядзінскі,—Слуцк меў сувязі з Кіевам, Прыбалтыйскай, Блізкім Усходам, Каўказам і Бізантый».

Калядзінскі б.8

Слуцкі р-н

Да 1843 г. каля Слуцку ў кургане знайшлі сярэбраныя віты з дроту нашыйнік і сярэбраны бранзалет зь вітага дроту.

Савельев. б. 156, №15 В.

Слуцкі р-н

У 1927 г. быў знайдзены арабскі дырgem, акалічнасціі заходкі дыргема няведамы і ня ведам якой дынастыі і дзе чаканены.

Рабцэвіч і Стуканў б. 38, № 24

Слуцкі р-н

Дакладна няведама, калі былі манэты знайдзеныя, але ў 1960 г. пераходзіліся ў Слуцкім краязнаўчым музэі 4 чэскіх дэнары Бржэтіслава I (1034-1055).

Потин⁵ б.24, зноска №5

Студзёнка, Барысаўскі р-н

У 1923 г. быў знайдзены дэнары нямецкага імпэратара Генрыха II (1002-1024), Манэта пераходзілаася ў Беларускім дзяржаўным музэі.

Харлаповіч б. 314, № 42, Потин²...б.165, № 283

Хаценчыцы, Вілейскі р-н

У 1892 г. Ф. Пакроўскі раскапаў курган, у якім пры пакойніцы знайшоў сярэбраны пярсыцэнак.

Покровскій⁴... б.146

Цясова, Салігорскі р-н

У 1926-1927 гг. выаралі сярэбраныя аздобы: бранзалет і 5 нашынікаў. А.Ляўданскі датуе аздобы X ст.

Ляўданскі⁵ ... 245-246,

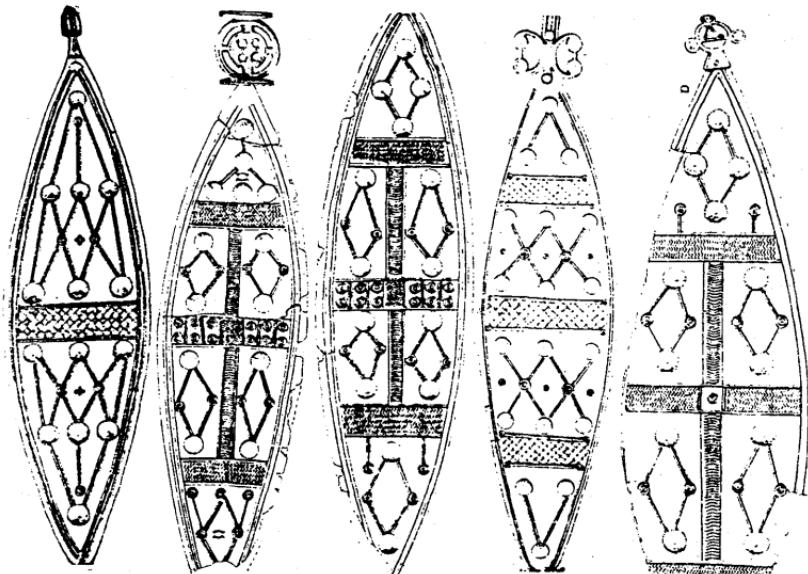
Кухаренко... б.27-28, № 155

Чырвоны Бор, (Красны Бор) Лагойскі р-н

Не пазней 1865 г. былі знойдзеныя паясы, так называў іх Л.Побаль. Кожны пояс складаўся з двух элястычных сярэбраных бляхаў, якія злучаліся некалькімі бляшкамі і пражкай. Бляхі і бляшкі, аздобленыя чырвонай у розных адценнях эмалью, таксама эмалью зялёнай, сінай, белай. Паясы знаходзіліся ў музэі братоў Тышкевічаў у Лагойску да 1870 г. Частку паясоў Тышкевічы перадалі ў 1870 г. Віленскому музэю старажытнасцей. У 1919 г з Лагойска забралі паясы ў Варшаву, дзе яны сёньня знаходзяцца ў дзяржаўным археолягічным музэі. Л.Побаль дасьледываў паясы. Ён на падставе бляхаў, якія зберагліся, і тых малюнкаў бляхаў, што загубіліся, прыйшоў да высновы, што паясоў было пяць.

Паясы, паводле Л.Побала, зьяўляюцца з правінцыяў Рымскага імперыі, і яны паходзяць з першых стагодзьдзяў хрысьціянская эры.

Pobol... б.115-137, там-же ўся бібліографія аднона паясоў.

Бляхі паясоў з Чырвонага (Краснага) Бору

Чэрвеньскі р-н

У сярэдзіне мінулага стагодзьдзя Е. Тышкевіч праводзіў раскопкі курганоў і знайшоў арабскую манету, дыргем меў вушка, выкарыстоўваўся як падвеска. Таксама ён знайшоў 50 шклозалочаных і адну шклосярэбраную пацеркі.

Успенская б. 117, Яніцкая б. 157, № 194, Равдіна.. б. 62, № 85

Чэрнікаўшчына, Койданаўскі (Дзяржынскі) р-н

У 1886-1887 гг. У.Завітневіч раскапаў 13 курганоў, знайшоў 4 сярэбраныя скранёвыя кальцы і 11 шклозалочаных пацеркі. Знаходкі датуюцца XI—XII стст.

Гуревич б. 205, №211, б.220, Яніцкая б.157, № 193, Лысенко б. 200, № 150

Чэрнікаўшчына, Койданаўскі р-н

Каля вёскі Чэрнікаўшчына ў розныя гады, рознымі асобамі былі знайдзеныя 6 шклозалочаных пацерак і адна сярэбраная пацерка, пакрытая зернью.

Гуревич б.205, № 211.

Бібліографія

Полацак №(8)18, 1992—Марков, Кропоткин, Кропоткин², Покровский, Поболь², Савельев, Яніцкая, Рабцовіч і Стуканаў

Полацак №9(19), 1992—Потин, Рябцевич², Сербаў, Штыхаў²

Полацак №10(20), 1992—Алексеев⁴

Полацак №(1) 21, 1993—Bauer, Cehak-Holubowicz, Потин²

Полацак № 2(22), 1993— Фасмер²,

Полацак №4(24), 1993—Гуревич

Полацак №5(25), 1993— Потин⁵, Покровский⁴

Полацак №6(26), 1993—Лысенко, Ляўдански⁵

Pobol L⁵ Skarb metalowych pasow z okresu rymskiego odkryty w miejscowości Krasnyj Bor (BSSR)—Wiadomości archeologiczne, t. XXXVII z.2., W. 1972

Егорчэнка А., Трусаў А. Сенніцкі могільнік, «Помнікі гіс. і культуры Беларусі», Мн., 1977, №2

Калядзінскі Л. У Слуцку на Вялікай горцы, газ. «Голос Радзімы», 17 сак. 1988,

Кухаренко Ю.Средневековые памятники Полесья—Свод археологических источников. Вып. VI—57, М., 1961

Паликарлович К. Находки древности, газ.«Советская Беларусь», 27 янв.1957

Прохорчик А. Штыхов Г. Курганская группа Пчельник—Кишина Слобода—зб. Тезисы докладов к конференции по археологии Белоруссии. Мн., 1969 ,

Рябцевич В.⁵ Денежное обращение. зб.Очерки по археологии Белоруссии, ч.II, Мн.1972

Сербаў Iw.² Раскопкі ў ваколіцах Менску ў 1925 г. Гістарычна-археолёгічны зборнік, т.1, Мн. 1927

Стукалова Т. Французкія дэнары ў Беларусі, газ. «Чырвоная зміна», 3 сак.1990

Успенская А. Курганы южной Белоруссии X—XIII вв. зб.Труды Гос.Исторического музея, вып. 22, М.1953

Працяг у наступным нумары

Бібліятэка Супрасльеўскага манастыра

(Да 405-годзьдзя заснаванья Супрасльеўскага манастыра)

Юры Лабынцаў

Супрасльеўскі Благавешчанскі манастыр, які недалёка ад Беластока, быў заснаваны ў 1498 г. Аляксандрам Іванавічам Хадкевічам, маршалкам Вялікага княства Літоўскага, ваяводам наваградзкім і старостам берасцейскім, пры благаславенстве і актыўнай дапамозе смаленскага япіскапа Язэпа Солтана, які ў трапеві 1500 г. стаў мітрапалітам кіеўскім. Першапачаткову манастырь знаходзіўся ў вярхоўі ракі Супрасль, недалёка ад замку А.І. Хадкевіча (сёньня вёска Гарадок). Паводле адных съведчанняў, першымі манахамі былі выхадцы з Афона, але іншыя крніцы кажуць, што першыя манахі былі зь Кіева-Пячэрской лаўры.

Супрасльеўскі манастыр становіцца адразу адным з буйнейшых манастыроў у Вялікім княстве Літоўскім і, як съведчыць мітрарапаліт Пётр Магіла, у ім знаходзілася ад 70 да 100 манахаў. Калі архімандритам стаў Сяргей Кімбара (1532-1565гг.), то Супрасльеўскі манастыр стаў называцца лаўрай, а ягоныя архімандрity на мітрарапалічных саборах клалі свой подпіс за архімандритамі Кієва-Пячэрской лаўры. У першай палаўіне ХVI ст. Супрасльеўскі манастыр становіцца буйнейшым праваслаўным культурным цэнтрам. Ён атрымлівае ахвяраваныні грашовыя і кніжныя нават з-за мяжы ВКЛ, «с Торопца з Москвы». Разглядаючы запіс у «Помянніке» Супрасльеўскага манастыра за ХVI і пачатак ХVII стст. мы знаходзім запісы аб памінанні, якія рабіліся і жыхарамі Маскоўскага дзяржавы: дзеля прыкладу «род Афанасия Глебова в земле Резаньскай» і «род Памва псковитина». Варты адзначыць, што да ся-

рэдзіны ХVI ст. замацоўваюцца сувязі Супрасльеўскага манастыра з манастырамі паўднёнаславянскімі, у прыватнасці з сэрбскімі.

У часе, калі архімандритам быў Цімафеў Злоба (1575-1590) Супрасльеўскі манастыр стаў сховішчам фамілійных дакумэнтаў сямейства Хадкевічаў, сядро якіх, відаць, знаходзіліся і дакумэнты, якія датычыліся працы Івана Хвёдарава і Пётра Мсьціслаўца ў Заблудаве. Тады-ж замацоўваюцца сувязі манастыра з украінскімі і расейскімі землямі.

Супрасльеўскі манастыр за часы архімандрита Герасіма Веліконтыя (1609-1635) пад націскам абставінаў прыме вуню, але праваслаўныя асновы манастыра былі настолькі моцныя, што ён толькі фармальна стаў вуніяцкім і наступнае цэлае стагодзьдзе захоўваў прынцыпы праваслаўя. Богаслужбы адбываліся як і раней па тых-же праваслаўных кнігах. Гэта-ж практикуюць і іншыя вуніяцкія цэрквы да 1720 г. Нават і пасля гэтага году беларуская мова і кірылічны альфабет ўсё яшчэ ўжывалася ў Супрасльеўскім манастырскім справаводстве.

Манастырская бібліятэка пазычае кнігі нават съвецкім асобам. Манастыр будзе школы, у якіх дзяцей вучань «рускай грамате», што азначае беларускаму кірылічному альфабету. У яго сыненах працягваецца перапісыванье рукапісных зборнікаў, і гэтыя рукапісы кірыліцай распаўсюджваюцца на беларускіх і украінскіх землях. Манастыр выконвае выдатную ролю ў распаўсюджванні асьветы. Да нас дайшлі архіўныя

матэрыялы і рукапісы Супрасльскага манастыра, якія даюць мажлівасць убачыць, што манастыр быў адным з буйнейшых кнігапісных цэнтраў Беларусі. Тут перапісваліся шматлікія помнікі пісьменства бізантыйскага, балгарскага, сэрбскага, рускага народаў. Таксама маюцца помнікі музычнай культуры, перапісаныя манахамі Супрасльля. Перапішчыкамі былі ня толькі беларусы, але і ўкраінцы. Адным з тых перапішчыкаў, аб якім нельга не сказаць, быў Еўстафій, адзін з выдатнейшых кніжнікаў Супрасльля, асоба адданая й адукаваная. У 1580 г. ён перапісаў зборнік «полемических и поучительных статей». Таксама неабходна сказаць і аб Багдану Анісімовічу, «спеваке родом с Пинска», дзякуючы якому мы маем надзвычайны твор ўсходнеўрапейскай музычнай культуры канца ХVІ—пачатку ХVІІ стст.

Манастырская бібліятэка славілася сваімі кніжнымі багаццямі. Бібліятэка была заснаваная ў першыя годы існавання манастыра. Зберагліся дакументы тых часоў, у якіх успамінаецца і аб кнігіх. Першы інвентарны запіс зроблены архімандритам Сяргеем Кімбарам у 1557 г. У ім фіксуецца 209 кнігаў, у тым ліку творы ў мовах грэцкай і лацінскай. Запіс гэты паведамляе, што манастыр у 1532 г. меў 129 кнігаў, і было 5 кнігаў «бітых», што значыць, друкаваных. Двадцать п'ять год пазней, у 1557 г. у манастырской бібліятэцы было 7 «бітых» кнігаў. Наступны інвентарны запіс, што зьявіўся з 1645 г. паведамляе аб 600 кнігах, паміж якімі друкаваных у лацінскай мове было 212 тамоў, а на польскай 152. Бальшыня гэтих друкаваных кнігаў была куплена ў Гданьску, Варшаве і Тыкаціне. Кірылічных кніг, пераважна рукапісных, было тады больш за 200, гэта аднатоўвае і папярэдні вопіс 1557 г.

Сярод друкаваных кнігаў было нямала выданняў «друку Скоринінскага». Бібліятэка мае ўнікальны экземпляр В. Цялінскага «Евангельля», выданы Іванам Хведараў, мажліва, выданы Ш. Фіёла, маскоўскія кнігі аナンімнай тыпографіі.

У 1688 г. ізноў адбыўся перапіс кнігаў, і бачым мы, што ў бібліятэцы колькасць друкаваных кнігаў пабольшалася, іх стала большадрукавісных, але колькасць кнігаў на мовах лацінскай і польскай паменшылася ў два разы: 104 лацінскіх і 72 польскіх. Адносна кніг кірылічных, то іх налічваеца каля 200. Сярод іх першае мейсца займаюць рукапісы, якія успамінаюцца ў папярэдніх перапісах. Варты адзначыць, што акрамя кнігаў, надрукаваных кірыліцай і лацінкай, бібліятэка мае выданыні кнігаў у грэцкай мове: Евангельле, Новы запавет, граматику грэцкай мовы. Эта паказчык, што Супрасльскі манастыр працягваў традыцыю, якая была пакладзеная з годамі яго заснавання.

Будучы яшчэ ў ХVІ ст. найбагацейшай бібліятэкай Вялікага княства Літоўскага, манастырская кнігасховішча ў наступным ХVІІ ст. заставалася адным з буйнейшых і багацейшых у Беларусі. Пры гэтым яго кірылічны фонд дазваляе гаварыць аб Супрасльлю як найбольшым цэнтры кірылічных кнігаў ня толькі беларускіх, але і усіх усходнеславянскіх зямель у целым. Апрача цудоўнага помніка кірылічнага славянскага пісьменства XI ст. так названага «Супрасльскага рукапісу», тут знаходзіліся таксама вядомыя творы «происходящие из Супрасльля Киевская и Новгородская летописи» (БАН), Супрасльскі спіс беларуска-літоўскага летапісу 1519 г (БАН). Усе гэтыя помнікі былі апублікованы ў XIX і XX стст., бо яны ёсьць крэйніцы гісторыі і культуры беларускага народу й адначасна знаёмыць з славянскім этнасам навогул.

Акрамя названых рукапісных зборнікаў неабходна адзначыць тыя кнігі, зь якімі спалучаны традыцыі ўсходняславянскай музычнай культуры, менавіта старажытнейшы кірылічны рукапіс нотналінейнаго пісьма «Супрасльскій Ірмологіон 1598–1601 гг.». У манастыры перахавалася значная колькасць «певческіх» рукапісаў і кнігаў, у гэтым ліку і маскоўскага паходжанья.

Асаблівай увагі заслугоўвае тое, што Супрасльскі манастыр зъярэг зборнікі, напісаныя кірыліцай на пергамэнце, такіх зборнікаў было некалькі.

Апрача агульнай бібліятэکі, у сыненах манастыра знаходзіліся бібліятэкі келіяў манахаў. Нам вядомыя толькі некаторыя кнігі з гэтых келійных бібліятэкаў. Напрыклад, зъбераглася частка пергамэнтнага Евангельля Апракос XIII–XIV стст. (знаходзіца ў БАН). На першым лісце гэтай часткі маеца інфармацыя, што ўласнікам яе быў «Евстафій архидакон манастыра Супрасльскага», якая сведчыць, што кніга гэтая паходзіць з келійнай бібліятэкі супрасльскага манастыра, а ўласнікам яе быў архідякан Яўстафій.

Кнігі манастыра не ляжалі мёртвым грузам, іх чыталі ў манастыры і за манастырскімі сыненамі, перапісывалі, яны «вандравалі». Манастыр даваў кнігі з сваёй бібліятэкі іншым цэрквам, сьецкіх асобам. Прыкладам, у 1654 г. князь Януш Радзівіл узяў 2 кнігі, напісаныя кірыліцай: Хроніку й Ірамалогій. Ён пакінуў у манастыры распіску, напісаную ўласнаручна, якая зъбераглася.

У XVIII ст. манастырская бібліятэка значна папоўнілася новымі кнігамі, асабліва кнігамі ў лацінскай мове і польскай. Бібліятэка папоўнілася і ўласнымі кнігамі, якія друкаваліся ў Супрасльскай друкар-

ні з 1687 г., адной з найбольших беларускіх друкарняў дасавецкага пэрыяду.

Воліс манастырскае бібліятэкі 1764 г. інфармуе аб 1456 кнігах, сярод іх 800 было ў лацінскай, 300 на польскай мовах, некалькіх дзесяткаў на мовах французскай і італьянскай і больш дзесятка на нямецкай. Таксама называецца крху больш за сотню рукапісных і друкаваных царкоўнаславянскіх кнігаў, што сведчыць аб значным паменшанні іх ліку ў параўнанні з колькасцю ў ХУІІ ст.

У пачатку XIX ст. Супрасльская бібліятэка з'яўлялася на сябе ўвагу вядомых сусьветных славістам. Навукоўцы, наведваючы Супрасль, знаходзяць за кожным разам няведамыя і мала вядомыя творы. Адной з такіх знаходак была знаходка Супрасльскага рукапісу XI ст., старажытнейшага рукапісу славянства. Знаходжанне каштоўнейшых і ўнікальных кнігаў стала прычынаю, што паступова яны з'яўляюцца з бібліятэкі, іх вывозяць, а настаяцелі манастыра не пратэстуюць гэтаму, нават у некаторых выпадках апрабуюць.

У 1836 г. адбыўся перапіс манастырской бібліятэкі, яна налічвала 1862 кнігай. На мовах: лацінскай—каля 1100, польскай—каля 400, італьянскай—болей за 100, французскай—больш за 50, нямецкай больш 20. У перапісу адзначаны раздэль «Бібліятэка славянская», у якім былі пераважна кнігі на царкоўнаславянскай мове. Іх налічвалася 130 і пад №1174 адзначалася «Кніга Іова» надрукаваная ў 1517 г. у Празе Францішкам Скарына.

Супрасльскую манастырскую бібліятэку ў 1876 г. перавезлы ў Вільню, аддалі Віленскай публічнай бібліятэцы, але падчас перадачы аказалася, што найбольш старажытныя, каштоўныя, унікальныя і рэдкія кнігі пралілі. Із забралі розныя людзі і вы-

везьлі за межы Беларусі. У Вільню прывезьлі 1109 кнігаў і каля 200 справаў манастырскага архіва. У Супрасльскім манастыры пакінулі некалькі дзесяткаў кнігаў, у асноўным гэта былі царкоўнаслужбовыя кнігі, пераважна новага друку.

Дзяякуючы настаяцелю манастыра, архімандриту Мікалаю (Далматаву) бібліятэка і архіў з 1880 г. пачынаюць расыці. Ягонымі стараньнямі складзены каталог, паводле якога бібліятэка пачатку XX ст. налічвае 1000 адзінак, а ў архіве перахоўваецца каля 700 дакументаў. Аднак збор гэты не такі каштоўны, што ранейшы, хаяц і ён прapaў, а сам манастыр быў практычна зыншчаны.

У сучаснасці большая частка ракапіса ў і друкавых кнігах у Супрасльскага манастыра знаходзіцца ў Вільні, другая частка ў бібліятэках Санкт-Пецярбурга, Масквы, Варшавы, Любліяны ды іншых гарадоў.

З 1980 г. праваслаўная царква ў Польшчы пачала стараныні, каб Супрасльскі манастыр вярнулі царкве і стараньнямі праваслаўнай мітраполіі ў Польшчы пачалася адбудова Благавешчанска га сабору. Прадугледжываецца ў съценах маснатыра ўзнавіць яго славутую бібліятэку і зрабіць Супрасль адным з цэнтраў славянской праваслаўнай культуры.

Літаратура

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо—Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа. Вильна 1870, т.9.

Добрянский Ф. Описание рукописей Виленской публичной библиотеки церковнославянских и русских. В. 1882.

Николай (Далматов). Супрасльский Благовещенский монастырь. СПБ. 1892.

Рогов А.И. Супрасль как один из центров

культурных связей Белоруссии с другими славянскими странами, //Славяне в эпоху феодализма: К столетию академика В.И.Пичеты. М., 1978

Лабынцев Ю.А. Издания Франциска Скорины и других славянских первопечатников в библиотеке Супрасльского монастыря// Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. М., 1979

Лабынцаў Ю.А. Пачатае Скарынам. Мн., 1990

В.Цібуля. Манастырская і церковная бібліятэкі ў Беларусі. Помнікі гісторыі і культуры Беларусі., №3, 1970.

Аляксандар Хадкевіч

Бібліятэкі на беларускім шляху Адраджэння

Валеры Герасімаў

Кніга і бібліятэка. Яны заўсёды былі найважнейшымі фактарамі і сродкамі прагрэсу чалавечай цывілізацыі. Нацыянальная кніга і нацыянальная бібліятэка (у шырокім сэнсе) заўсёды вызначалі розум, інтэлектуальную каштоўнасць, калі хочаце, узровень культурнай элітарнасці усякай нацыі. Беларускай Кнізе і Беларускай Бібліятэцы можна съмела глядзець чалавецтву ў очы, бо маем мы ў сваім гісторычным актыве Еўрасійню Полацкую і Францышку Скарбыну.

Але тое было каляісць. Сеняня-ж стала нават крыху модным казаць па занядбанасць культуры навогол і бібліятэчнай справы ў tym ліку. Бібліятэчная грамадзкасць праводзіла ўжо і мітынгі пратэсту, і апелявала да «власти предержаших» у шматлікіх адозвах. У бібліятэк няма сродкаў, камп'ютэрэйзацыя на пячорным узроўні будынкі ў аварыйным стане.

Прычыны? Яны таямніцы не ўяўляюць і сеняня даволі грунтоўна прааналізаваны шмат кім зь дзеячоў культуры. Гэта — таталітарнасць і аднабаковая ідалязізаванасць грамадзкага і духохунага жыцця, генетычна закладзеная ў тý дні, калі палалі дваранскія маёнткі з бацьшымі фамільнымі кнігазборамі, калі старажытнейшыя, гісторычна склаўшыся бібліятэкі дарэвалюцыйных дзяржаўных установаў, манастыроў, духоўных акадэмій і сэмінары ў ліквідаваліся, а літаратура зь іх звозілася ў адну-дзве буйнейшыя (цэнтралізавалася) і ляжала там неапрацаванай, зваленай у кучы дзесяткі гадоў. Гэтае адмоўлене стаўленне на дзяржаўным узроўні да нацыі і нацыянальнай культуры саміх па сябе. Як ні горка, але, сапраўды, менавіта

фонды старажытных рэдкіх і каштоўных кніг і рукапісаў нашай скарынаўской спадчыны, ва ўсіх трох буйнейшых навуковых бібліятэках рэспублікі—Нацыянальной, Акадэмічнай, Урадавай, — не маюць патрэбных матэрыяльна-тэхнічных умоваў захоўвання.

Афіцыйная справа быццам-бы рухаеца. Прыняты загад Міністэрства культуры «Аб узмацненні прапаганды беларускай літаратуры і пэрыядычных выданняў у бібліятэках рэспублікі» (1986), «Бібліятэчныя» падраздзялі зыўлі ў прапановах да праграммы «Спадчына» і Закона аб культуры ў БССР. Рапрацоўваўся нават асобы законадаўчыя акт аб бібліятэках і бібліятэчнай справе ў Беларусі. Але на души неспакойна. Бо ўсё вельмі нагадвае нейкую чарговую кампанію. Так было шмат разоў. Толькі адзін прыклад— барацьба за цывярозасць. Бібліятэкі нават пляны мерапрыемстваў распрацоўвалі, і стэнды антыалагольныя афармлялі, і ягоныя супрацоўнікі пагалоўна ў суполкі цывярозасці заганяліся... Чым усё скончылася — таксама не сакрэт.

Дык дзе гарантывя, што і зь беларусізацыйнай бібліятэчнай справы так'не адбудзецца? Беларусі патрэбны Нацыянальны сойм. Беларусі патрэбна нацыянальная культура. Беларусі патрэбны Нацыянальны бібліятэкі. Гэтыя імператывы адзін без адного абектуўна проста не могуць існаваць у сацыяльнай прыродзе. Таму і дадзены артыкул прысьвечаны менавіта канцэпцыі Бібліятэкі на беларускім шляху Адраджэння.

Некалі Антон Навіна (Луцкевіч) пісаў у «Маладой Беларусі» (1912): «Мы называем беларускі нацыянальны рух адраджэннем, але можна гаварыць аб адраджэнні, увас-крэсеньні толькі таго, што ўжо колісь на-радзілася, жыло і замёрла. У гісторыі бела-русаў, як нацыі, мы бачым усе тры гэтые момэнты.»

Вядома, «усе тры гэтые момэнты» тычацца і гісторыі беларускіх бібліятэк, за якімі стаяць кнігазборы Полацкага Сафійскага сабора (вядомы з 1066 г.), Супрасльскага манастыра (з 1498 г.), кніжніца ў Смаленску (з 1081 г.) багатыя традыцыі кніжніц «залатага веку» Вялікага княства Літоўскага. Бібліятэктэ—наш гістарычны скарб і скарбніцы нашай гісторыі—заўсёды былі звязаны з жыццём беларускага народу. Своеасаблівае съведчанье таму тое, што ў розныя часы аддалі даніну бібліятэчнай справе лепшыя з лепшых сыны бацькаўшчыны. Працавалі бібліятэкамі ў бібліятэцы Радзівілаў—У. Сыракомля, у бібліятэцы Храптовічаў—Я. Чачот, вельмі любіў бібліятэчную справу і з ахвотай ею зўймаўся Я. Купала. Паэт быў заснавальнікам бібліятэкі Беларускага навукова-літаратурнага гуртка студэнтаў Пецярбургскага університета, бібліятэкам у бібліятэках Даніловіча (Вільні) і Народнага дому Камісарыяты асьветы (Менск). Гэта ён, Купала, пісаў у атабіяграфіі, што знайшоў у Вільні «мейсца ў бібліятэцы, мейсца, аб якім я марыў яшчэ з дзяцінства». І ў лісьце (1909) да Б. Эпімаха—Шыпіла вазнажаў: «Мне надта хадзелася—буўница ў якую-колечы бібліятэку, так гэтае заняцце неяк страшна люблю. Калі-б што-небудзь падварнулася, то тэлеграфіруйце мне...» («Янка Купала і бібліятэчная справа», «Лім» за 14 верасня 1957 г.) Калі трывалі гадоў жыцця ахвяраваў бібліятэцы Пецярбургскага ўніверсітэту

адзін з кіраунікоў выдавецтва «Загляне сонца і ў наша аконца» Б. Эпімах—Шыпіла. Працаўаў у бібліятэцы Румянцаўскага музея (былой Дзяржаўной бібліятэцы ССР), спачатку памочнікам бібліятэка, а пасля хавальнікам Дашкоўскага этнаграфічнага музея і аддзялення замежнай этнографіі, вядомы дзеяч беларускай культуры М. А. Янчук. Не прараваецца справа беларуса ў і У Публічнай бібліятэцы (Пецярбург). Калісці ў ёй «бібліятэкі» брат Кастуся Каліноўскага Віктар, загадчыкам аддзела камплектавання была сястра С. Палуяна З. Каракіна, сёняня плённа рупіца дасьледчык беларускай кнігі М. Нікалаеў. Доўгі час ўзначальваў бібліятэку АН БССР археограф і гісторык Д. І. Даўгяля. А заснавальнікі Беларускага музея і бібліятэктэ ў Вільні Іван і Антон Луцкевічы? А бібліяграфічнай дзеянасцю Р. Зямкевіча, Я. Карскага, В. Ластоўскага, У. Пічэты, Ю. Біблія, Н. Ватацы? Прыклады можна доўжыць бяскоца. Такім чынам, што такое бібліятэка ё яе асьветніцкая роля, дзеячы беларускай культуры і нацыянальнага адраджэння ведалі не на словах.

Асабліва ўзрастает роля бібліятэк на-цыянальным руху напачатку XX ст. Трэба зазначыць, што «адраджэнцкія» функцыі выконвалі тады найперш кнігазборы пры беларускіх грамадзкіх і навукова-культурных згуртаваннях, рэдакцыях беларускіх газет і выдавецтваў. Імі шырока карысталіся ўсе славітагаснага нацыянальна съядомага грамадзтва. Толькі адзін прыклад. У другім зборніку «Шляхам гадоў» (1990) маю ўвагу прыцягнула цікавая публікацыя «З архіва «Нашай нівы», якая зъмяшчала лісты ў рэдакцыю газэты: «Атрымліваць газэту і «кніжкі беларускія» хочуць—беларус з Лодзі, якога лёс закінуў на чужыну, падпаручнік зь сібірскага Нерчынска,

настаўнік з Чарнігаўшчыны, рабочыя з вагонных майстэрняў Ніжне-Дняпроўска, бібліяфіл і бібліёграф Р.Зямкевіч і г.д. Пра тое-ж «покорнейше просят» бібліятэка Дзяржаўной Думы, студэнцкая чытальня Маскоўскага сельскагаспадарчага інстытута, Адэская гарадская публічная бібліятэка. Слалі запыты на адну кніжку, і часта па цэлых спісках дзясяткага асобнікаў. Выконвалі сябры рэдакцыі і чиста бібліяграфічныя абавязкі, паведамляючы чытачам «якія ёсьць сачыненныя на беларускай мове», рэкамендуючы «філалагічныя працы для азнямлення зь беларускім пытаннем». З перапісікі вынікае, што ў сваю чаргу, рэдакцыі дасылалі кнігі і Я.Карскі, і Б.Эпімах Шыпіла, і Маскоўскага кнігавыдавецтва «Польза», і Імператарскага таварыства гісторыі і старажытнасцей расейскіх. Паступова зь іх і склаліся бібліятэкі пры «Нашай ніве», Беларускім музэі ў Вільні.

Пасля рэвалюцыі ў бібліятэчнай справе было зроблена шмат добра. Створаныя буйныя рэспубліканскія навуковыя бібліятэкі, сярод іх — Дзяржаўная (сёння Нацыянальная), з асобным 40-тысячным (1933 г.) фондам беларусазнаўчай літаратуры. Кнішка праз сетку масавых бібліятэк даходзіла да самых глухіх куткоў Беларусі. Пачала функцыянуваць Кніжная палата БССР і праводзіцца дзяржаўная рэгістрацыя друкаванай прадукцыі. Ды на трэба забывацца, што аналягічныя працэсы ішлі тады ва ўсім цывілізаваным свеце. Да таго-ж здабыткі «сацыялістычнай культуры» значна перавышаліся выдаткамі, бо, як вядома, і бібліятэкі закранула супрацьборства, якое разгарнулася ў палітыцы беларусізацыі 20-30 гг. паміж трyma крыламі грамадзтва і партыйна-дзяржаўной улады: нацыянальна-дэмакратычным (Ластоўскі, Лёсік, Цьвікевіч), нацыянальна-камуністычным (Жылу-

новіч, Чарвякоў), і вялікадзяржаўна-камуністычным, таталітарным (Кнорын, Гей).

Кнорын і ягоныя паплечнікі ў 20-х гадах адкрыта не змагаліся зь беларусшчынай. Яны павінны былі праводзіць пляны беларусізацыі ў жыццё, бо гэта з'яўлялася тады афіцыйнай пазыцыяй урада БССР. Але беларусізацыю бальшавікі хацелі зрабіць нейкай сваёй, на камуністычны «капыль» (нацыянальная толькі форма, абалонка, а ў сярэдзіне пустата дыктатуры пралетарыята.)

Вось Вільгельм Кнорын пералічвае мэрапрыемствы «узмazyнення работы па ўкараненiu беларускай кнігі ў масы», съярджае аб неабходнасці «павялічыць беларускую частку кніжнага інвентару бібліятэк». (За культурную рэвалюцию. Мн., 1923, с. 77). А вось у дакладзе на агульным сходзе працаўнікоў асьветы г. Менску 1 лютага 1923 г. гучыць зь яго вуснай наступнае:

«*На трэба нам шукаць гісторыю нашага культурынага уздыму ў эпосе Стэфана Баторыя, як гэта робіць адна кніга, выданая ў БДУ (ды яшчэ прысьвечаная Х—годзінду Кастрычніка). На трэба шукаць развязыцца нашай беларускай культуры ў езуіцкай акадэміі, якая была створана 400 год таму назад, як гэта некаторыя прабуюць рабіць. На ў гэтым справа. Езуіцкая акадэмія або езуіцкая калегія ХVI веку была створана для арганізацыі прыгнечання шырокіх мас працоўных, а зусім, не для ўздыму культуры гэтых мас.*» (Гэта пра акадэмію Віленскую, бібліятэка якой каля 200 гадоў была самай буйнай у Вялікім княстве Літоўскім). У Кастрычніковую рэвалюцию якраз зьянты ўсе тыя вучонныя зь езуіцкае акадэміі і ліцэяў, зьянты тая эксплататарская зграя, якая была створана мінулай культурай, якая мела ў дзясяткі разоў больш ведаў у галіне прыроды і культурных навычак, чым

мы» (Тамсама с.12,32). Як бачым у палямічным напале спляжання мінуўшчыны Кіорын нават не заўважае як апошнім сказам высякае сам сябе. А ўвогуле, пралетарска-сацыялігізаваная цемрашальская сутнасць яго выказваныяў бачна простым вокам, тут і абвяржэнняў не патрабуеца.

28 студзеня 1933 г. ЦК КП(б)Б прымае пастанову «Аб фактах прасочваныя клясава-варожых, нацыянал-дэмакратычных упłyva ў маствацкай літаратуры БССР»: «...за спазненыне і несвоесаравае выкрыцьцё клясава-варожых вылазак на літаратурным фронце рэдакцыі газеты «ЛіМ» аб'явіць вымову». «Бюро ЦК абавязвае кожнага камуніста і камсамольца-пісьменьnika ўсямерна ўзмѧцініць рэвалюцыйную пільнасць, бальшавіцкую непрымінасць да клясава-варожых вылазак, варожых упłyva ў літаратурным фронце, бязлітасна ускрываючы і зрываючы маскі з клясавага ворага, выступаючага скрозь і ўсходы пад фальшыва-нацыянальным съцягам, даючы і сакрушальны адпор, разам з тым беражліва і чутка адносячыся да тых пісьменьніцкіх кадраў, якія імкнутца стаць на службу справе сацыялістычнага будаўніцтва...» і г.д. (Рабочий. 1933, 4 сак.). У пастанове бюро ЦК і прэзыдуума ЦКК КП(б)Б у сувязі з артыкулам «Лад фальшыва-нацыянальным съцягам» у «Правде» ад 3.11.1933 г. гаварылася: «...асабліва пільна праверыць книжную і часопісную прадукцыю за 1931-32-33 гг., з тым, каб выключыць палітычна шкодную, клясава-варожую прадукцыю..(Рабочий. 1933, 4 сак.). Пачынаюцца рэпрэсы супраць навукоўцаў і пісьменьнікаў. Зынкаюць у нетрах спецховаў працы і кнігі Я. Лесіка, У.Ігнатоўскага, У.Пічэты, В.Ластоўскага, А.Луцкевіча і г.д. Рэпрэсуюцца творы, якія захоўваюцца ў бібліятэках. А ў бібліятэках, як вядома, працуюць бібліятэкары. Даходо-

дзіць чарга і да іх:

«Бібліятэкі пры сельсаветах Гомельскага раёна засымечаны контррэвалюцыйнай літаратурай такіх зядлых ворагаў народу, як Чарота, Гаруна, Гартнага і інш. Нават на руках у кліентаў разданы шэраг іх кнігак. (...)

Адрэдакцыі: Рэдакцыя яшчэ раз звязвяртае ўвагу Наркамасьветы і раёных камітэтаў партыі на тое, што з паступаючых сыгналаў у рэдакцыю відаць, што да гэтага часу шэраг бібліятэк засымечана контррэвалюцыйнай літаратурай.

Неабходна зараз-жа прыступіць да дэталінай праверкі і асчысткі бібліятэк ад нягоднай літаратуры» («Ачысьціць бібліятэкі ад нягоднай літаратуры». У «Звязда» за 8 чэрвеня 1937 г.)

У выніку такога «змагання з клясавым ворагам» бібліятэкі паступова губляюць адметнае нацыянальнае аблічча. Сярод кіраўнічага складу бібліятэкаў пасяляеца жах, які доўгія гады пасыля будзе вызначаць накірункі практычнай дзейнасці. І. Б. Сіманоўскі, С. В. Ашаровіч, вядомыя бібліятэчныя асобы ў СССР, якія ўзначальвалі доўгі прамежак часу (да вайны і пасылья) адпаведна Дзяржжайную і Урадавую бібліятэкі, і іх наступнікі (хочы і былі беларусамі па нацыянальнасці), узняўшы бібліятэчную справу ў рэспубліцы на дастаткова высокі ўзровень, баяліся, аднак, як маскаль ляха «культуралягічных» цэрбераў ад КПСС, баяліся, як няવедама чаго абвінавачванняў у падтрымы інтэлігэнтаў—«нацыяналістаў». Таму зараз мы маем тое, што маем.

Бібліятэкі на беларускім шляху. Што гэта азначае сёняня? Якой працы вымагае ад людзей, прысывяціўшых сваё жыццё кнізе? Беларускіх бібліятэкаў непатрэбна вучыць бібліятэчнай тэхналёгіі, яны добрыя спецы. Але вось падыход да беларусшчыны

мяніць неабходна. Стыржнем зьяўляеца функцыянаваныне Нацыянальнай бібліятэкі. Менавіта пад яе эгідай павінна ажыццяўляцца праца па зьбіранню ў бібліятэках рэспублікі поўнага нацыянальнага і краязнаўчага (пра Беларусь на іншых мовах) асобніка друкаванай прадукцыі і складаньне, у выглядзе зводных друкаваных каталёгаў і паказынікаў, поўнага нацыянальнага кніжнага рэпертуару. (Тое, што ўжо напрацавана, выдана, падагульніць у 1986 г. друкаваны зводны каталог «Кніга Беларусі» 1517—1917»).

Каб складаць нацыянальны рэпертуар трэба, зразумела, мець сам аб'ект —кніжную спадчыну. Як пісала загадчыца аддзела Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Ніна Цвірка: «асабліва цяжка з набыццём матэрыялау па дакастрычнікаму пэрыяду. У бібліятэках—іх лічаныя адзінкі». (ЛіМ, 2 IX, 1988) Чаму так сталася?

Войны. Ідэялагічныя, рэлігійныя, каланіялістычныя варункі. У 1581 г. езуіты палілі кнігі і рукапісы 13 полацкіх праваслаўных манастыроў. Пасьля скасавання вуніі (1839 г.) гарэла ў вогнішчах вуніцкая літаратура. А самая каштоўная беларускія кніжныя рапрэты і калекцыі апынуліся, на жаль, за межамі Беларусі. Таму вяртанье кніжнай спадчыны на Бацькаўшчыну павінна быць ў цэнтры ўвагі бібліятэкаў і кнігазнаўцаў.

Неабсяжны акіян хатніх бібліятэкаў. Колькі рэдкіх кніг, часопісаў і газет, якіх няма нават у рэспубліканскіх бібліятэках, тоязь зборы кніжнікаў-аматаў. Гэта ў лепшым выпадку. А ў горшым—ліжаць не дзе на лецішчах і трухлеюць без дагляду непатрэбныя сучасным гаспадарам. Малалікім супрацоўнікам літаратурных музеяў і архіваў, аддзелаў рэдкай літаратуры буйнейшых бібліятэк немагчыма дайсьці да

кожнага патэнцыяльнага захавальніка. Тут магло-б дапамагчы Краязнаўчае таварыства, ды яно усё ня можа разгарнуць гэтую працу. Патрэбна аднавіць «Беларускае таварыства Бібліяфілаў», якое добра працавала ў 1926—1929 гг. (Старышнёй яго быў М.Шчакаціхін, сакратаром М.Каспяровіч).

Мроіца мне нават цэлае грамадзкае рушанье на збору літаратуры і дакамплектаванню рэдкіх фондаў бібліятэк і музеяў Беларусі. Бо калі парыўноўваеш іх, напрыклад, з прыбалтыйскімі, то вельмі ўжо не на нашу карысць такое парыўнанне. Таму справай гонару кожнага съядомага беларуса павінна стаць зараз дапамога ў пашырэнні карыстання кніжным багацьцем. Упэўнены —наперадзе мноства прыемных нечаканасцей, як, напрыклад, перадача жыхара Навасёлак на Ашмяншчыне Гальшанскому гісторыка-краязнаўчаму музэю частку каталога асабістай бібліятэкі графа Адама Чапскага з назвамі больш за 500 рэдкіх кніг.

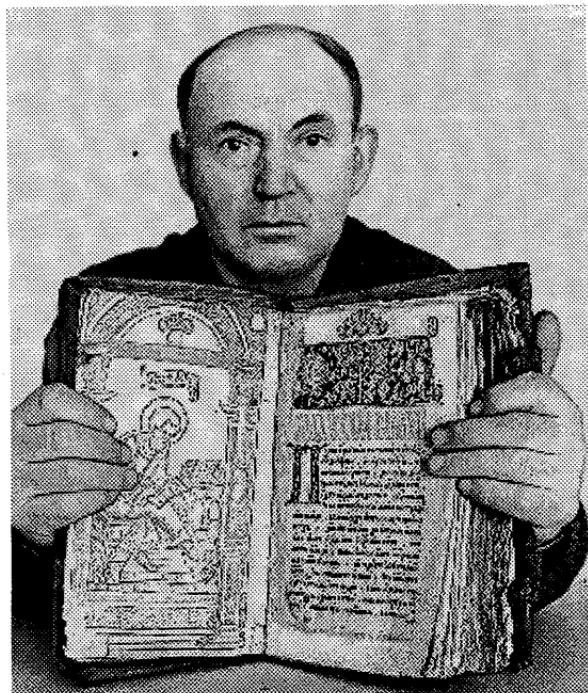
Або паглядзім у крыху іншым разрэзе. На ўесьце съвет вядомыя хары прыбалтаў. Ледзь ня кожны латыш, эстонец, летувіс напяле вам без перадыху хоць нацыянальны гімн, хоць зь дзясятак народных песняў. А беларус? Высакароднейшай справай лічыў некалі Янка Купала мець беларусам свой нацыянальны гімн, свае патрыятычныя песні (гл. Спадчыну, №1, 1990 г.). І што-ж? Знайшоў я ва Урадавай бібліятэцы «Спэйнік музыки У.Тэраўскага» (Менск, 1926), дзе сабраны вайсковыя песні з нотамі для беларускіх нацыянальных частак, між іншым, і «Вайсковы марш» (Мы выйдзем шчыльнымі радамі) на слова М.Краўцова. Кінуўся замаўляць тыя спэйнікі па міжбібліятэчнаму абанемэнту. У бібліятэках (буіных) Менска—няма, Пецярбурга—няма, Масквы—зноў-жа няма. Зараз мой квіток-запыт ў

Вільне. Мо і будзе станоўчы вынік. Але ці ня сорам ня мець такіх кніжак ў Беларусі? Марудзіць у збораныні кніжных рагытэтаў нельга. Бязълюднее вёска, чарнобыльская зона. Паширающа контакты з багатымі на даляры замежнымі калекцынерамі. Наплываюць на Беларусь армады хцівых «кніжных жучкоў» з памежных рэспублік. Абрабавалі-ж у 1990 г. царкву ў майм родным Брагіне, вынеслы службовыя рэлігійныя кнігі ХІІІ—ХІХ ст.

Няма аднак патрэбы ў залішняй цэнтрализацыі каштоўнай і рэдкай літаратуры толькі ў рэспубліканскіх бібліятэках. Дэ-

цэнтралізацыя разумных межах паширае абсяг папулярызацыі, магчымасцей пазнаёміць з рагытэтамі самая розныя сацыяльныя і прафесійныя плясты насельніцтва. Нельга не пагадзіца з. Б.Сачанкам, што каб быць агульным скарбам, калекцыі архіва ў і бібліятэк «найперш павінны існаваць» Гэта значыць, што захаваныне ў некалькіх месцах зьяўляецца своеасаблівай гарантыйяй ад новых пажараў і патопаў, што досыць рэгулярна «наведваюць» буйныя бібліятэki.

(Заканчэныне ў наступным нумары)

На здымку: Дырэктар Веткаўскага музея Ф.Шкляроў трymае «Апостал», выдадзены 410 гадоў назад І.Хвёдаравым. Кнігу прынесла ў дар музею жыхарка в.Шаломы Г.Далгова

Гістарычна мінуўшчына

Горадні і Горадзеншчыны

Уладзімер Брылеўскі

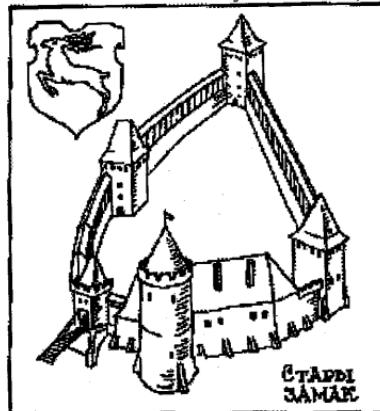
Кожны раз, калі цягнік, якім я калісь шмат разоў ехаў з Вільні ў Варшаву, прыбліжаўся да Горадні й неўзабаве, узы́шоўши на чыгуначны мост, паволі пераяжджаў няшырокі, але вельмі хуткі ў гэтым месцы Нёман, калі з вакна вагону вачом адкрываўся шудроўны від на панараму гораду, які разълётся па абодвух высокіх берагох ракі, мне прыгадваліся слова прыгожага верша беларускага паэта Макара Краўцова (Косцёўчіча):

Ізноў цябе вітаю,
Мой родны Горадзен старав!
(«Паварот да Горадні»)

Макар Краўцоў у сваім вершы называў Горадню «старым» горадам. Запраўды, Горадня— горад старажытны, адзін з найстарэйшых у Беларусі. Ён ужо ўспамінаецца ў летапісах з XII-га ст. Старажытнае ядро гораду— умацаваны пункт Горадні— узы́нікла ў канцы XI ст. на высокім стромым узгорку на правым беразе ручая Уплыў, яго ракі Гораднічанкі. Палац князя, саборная княская царква й жылья дамы былі абкружаны магуными мурами. Ужо ў той далёкай гістарычнай мінуўшчыне ў Горадні паўставалі величныя пабудовы. Рукамі Горадзенскіх дойлідаў будаваліся замкі, палацы, цэрквы й жылья дамы, якія съведчаць пра самабытнасць мясцовай архітэктурнай школы. У XII ст. былі збудаваныя Барысаглебская й Ніжняя цэрквы. Ужо на пачатку XII ст. існавала абышырнае Горадзенскае княства, з сталіцай Горадня. Археолягічныя раскопкі Замкавай гары ў Горадні, робленыя ў 1932–1939 гг і ў 1949 г. паказалі, што горад ужо існаваў у XI ст.

Друкуеца з некаторымі скарачэннямі,
захоўваючы правапіс аўтара.

Гэтыя-ж раскопкі съведчаць, што ў ім тады развіваліся рамяство, гандлёвыя сувязі з Прыбалтыкай, Польшчай і гарадамі Кіеўскай Русі, а ў XII ст. і высокая культура дойлідства. Назоў гораду паходзіць, праўдападобна ад словаў «горадзіць», «абгароджаваць». А абароджаваць, умацоўваць яго трэба было неабходна, бо рыцары нямецкага Тэўтонскага духоўнага ордэну (крыжакі) з суседніх Прусаў, якія ў XII і XIII ст. рабілі набегі на землі Горадзенскага княства, часта на яго нападалі. Некалькі разоў Горадня была імі разбурана й спалена. Але ў першай чвэрці XIII ст. жыхары Горадні на чале з сваім старастам Давідам Горадзенскім паспяхова адбівалі напады крыжакоў. У палавіне XIII ст. Горадзенскае княства ўвайшло ў склад Вялікага княства Літоўскага й Горадня была нейкі час сталіцай вялікага князя Вітаўта. Вітаўт збудаваў гатычныя пяцівежавы Верхні замак і абкружыў яго магутными муромі. Замак гэты пазней быў названы Старым.

Пры Вітаўту Горадня стала важным палітычным і гандлёвым цэнтрам. Каля Верхняга замку Вітаўт збудаваў мураваны Ніжні замак. Замак злучаў пад'ёмны драўляны мост. Умацаваныя цэрквы й манастыры (Вялікі й Малы Каложанскі) дапаўнялі абаронны комплекс Горадні. Большая частка насельніцтва (рамеснікі) жылі на ўздоле ўздоўж Нёману. Гандлёвую плошчу, на якой у 1389 г. быў пабудаваны драўляны касыцёл, перасякалі дзівэ асноўныя магістралі, якія ішлі ад Нёманскай пераходавы на Вільню (вуліцы Вялікая й Віленская) й ад замкаў (Замкавая вуліца)—на Смаленск. У 1319 г. Горадня атрымала магдэбургскія права.

Пячатка Горадні, 1540 г.

Горадзенцы з вайскамі Вітаўта бралі ўдзел у Грунвалдзкай бітве ў 1410 г. Ад 1413 г. Горадня была павятовым горадам Троцкага ваяводства. У Горадні часта бываў кароль Ягайла. У ягонай і каралевы прысутнасці Вітаўт у Горадні ў 1418 г. браў шлюб з сваёй трэцяй жонкай Юліяй.

Вялікі князь літоўскі й кароль польскі Казімер Ягайліавіч, прыехаўшы з Трокай у Горадню цяжка хворым, памер тут 7 чэрвеня 1429 г. У 1469 г. на гандлёвой плошчы была пабудаваная ратуша, пасъля чаго

плошча стала другім адміністрацыйным цэнтрам гораду. У гэтым часе быў пабудаваны цэрквы: «Уваскрасенская, Міхайлаўская, Прачысьценская, Сямёнаўская, Троіцкая, Чэснага Крыжа. Часта наведвалі Горадню, едучы з Вялікага княства Літоўскага ў Польшчу або прыехаўшы на паляванье ў Горадзенскую пушчу, Жыгімонт Стары й ягоны сын Жыгімонт Аўгуст, вялікі князь літоўскі й апошні кароль польскі з дынастыі Ягайлы.

Ад 1579 г. за часоў панаванья караля Сыцяпана Баторага, для Горадні, у якой у XVI ст. было больш за 700 дамоў і каля 4 тысячай жыхароў, пачалася эпоха роськвіту й палітычнага значэння. Баторы ў Горадні вырашылі усе найбольш важныя дзяржаўныя справы. Ён перарабудаваў Стары (Верхні) замак, але ягонаі рэзыдэнцыяй быў пабудаваны ім палац, званы пазней домам Бэймака. У гэтым палацы ён у 1586 г. й памёр. Часта бываў у Горадні й кароль Уладыслаў з дынастыі Вазаў. У 1581 г. у Горадні была заснаваная брацкая школа й друкарня, у якой друкаваліся кнігі на лацінскай і беларускай мовах.

У XVI—XVII стст. Горадня стала цэнтрам рамесніцкай вытворчасці. Тут было больш за 50 рамесніцкіх цехаў (прафэсіяў). З пашырэннем каталіцкай экспансіі ў Беларусі у XVII—XVIII стст. у Горадні паўсталі шматлікія манасцірski ордэны, была адчынена калегія езуітаў. Будаваліся ў барочным стылі касыцёлы і манастыры. У 1559—1618 гг. на мейсцы каралеўскай стайні былі пабудаваныя Бэрнардынскі касыцёл і манастыр. У 1634—1642 гг. быў збудаваныя Брагіцкі касыцёл і манастыр. У 1635 г. на Занёманскам прадмесці быў пачатая будова Францышканскага касыцёла й манастыра, а ў 60-х гадах XVII ст. коштам смаленскага біскупа Францышка Ісакоўскага быў па-

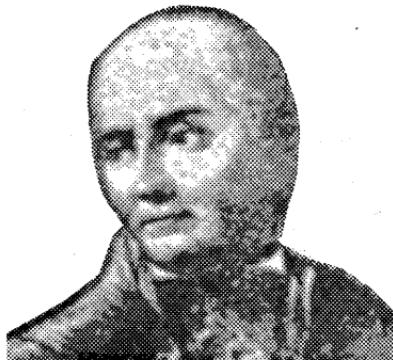
будаваны найпрыгажэйшы ў Горадні барочны—пазнай названы фарным—касьцёл і манастырь, у якім мясьціліся калегія, аптэка й гаспадарчыя пабудовы.

Маскоўскі цар Аляксей Міхайлавіч, намагаючыся захапіць Беларусь і Украіну, у 1654 г. пачаў вайну з Рэчыпаспалітай, і ягоныя войскі ў 1655 г. занялі і спалілі шматлюдную ўжо тады Горадню. У 1657—1661 гг. горад быў заняты швэдзкімі вайскамі. У Горадні кароль Ян II Сабескі ўрачыста зацьвердзіў Андрусаўскі трактат, які быў падпісаны ў 1667 г. Гэтым трактатам закончылася вайна Рэчыпаспалітай з Маскоўшчынай (1654—1667). Згодна з соймавай пастановай, прынятай у 1673 г. пры каралі Міхалу Карыбуце Вішнявецкім, кожны трэці чарговы сойм Рэчыпаспалітай быў скліканы ў Горадні. У 1678—1679 гг. адбыўся сойм Рэчыпаспалітай, на якім быў заключаны саюз з Маскоўшчынай, супраць Турэччыны. У Горадні ў канцы ХУIII—пачатку XIX ст. былі напісаныя на лацінскай мове бэрнардынскімі манахамі Л.Дулевічам, Б.Мажэйком, Ю.Мышкоўскім, Ф.Пышленскім, Б.Станкевічам, І. Сыцірпейкам і іншымі ведамыя філёзафічныя трактаты.

Кароль Рэчыпаспалітай Аўгуст Саксонскі ў лістападзе 1705 г. прыехаў у Горадню, каб асабіста спаткацца з расейскім царом Пятром I, сваім саюзнікам у часе Паўночнай вайны, дзеяля нарады зь ім аб мэтадах ваеных дзеяньняў супраць прыхільнікаў караля Станіслава Ляшчынскага, свайго праціўніка. Галоўны праціўнік Аўгуста, швэдзкі кароль Карл XII з сваім войскам 15 студзеня 1706 г. падышоў пад муры Горадні, але ўбачыўшы, што ня зможа здабыць добра ўмацаваных пазыцыяў гораду, адыйшоў да Вільні. І толькі ў лютым 1708 г., паставіўшы свае гарматы на старажытнай Барысаглебскай (Каложанскай)

царкве, якая стаіць на высокім узгор'і над Нёманам, здабыў Горадню амаль без супраціву. У сярэдзіне ХУIII ст. кароль Рэчыпаспалітай Аўгуст III на месцы разбуранных Ніжняга замку і Дому карала з ХVI ст. збудаваў новы замак, у якім адбываліся соймы Рэчыпаспалітай і пражывалі каралі падчас свайго побыту ў Горадні.

У другой палавіне ХУIII ст. горадзенскі стараста граф Антон Тызэнгауз заснаваў каля Горадні прымысловую прадпрыемствы—мануфактурныя хвабрыкі: палатняную, суконную, шоўковую, панчошную, карэтную, ручной агнястрэльнай зброі й іншыя.

Аnton Тызэнгауз

Тызэнгауз пабудаваў на Гарадні, найпрыгажэйшай частцы Горадні, для наемых хвабрычных майстраў 20 крытых чарапіцаў дамоў з плоскімі барочнымі фасадамі—першую ў Беларусі комплексную аднатаўпную забудову, званую ў сёняня домам Тызэнгауза. Ім былі адчыненыя школы: бухальтэрская, вэтэрынарная, якая пазней была ператворана ў мэдычную, і кадэцкі корпус. Ён адкрыў першую ў Беларусі і ў Рэчыпаспалітай балетную, будаўнічую і каморніц-кую школы, а таксама бібліятэку,

музэй гісторыі прыроды, батанічны сад, тэатр.

17 чэрвеня 1793 г. у Горадні быў скліканы апошні сойм Рэчыпаспалітай, званы «нямы», які зацьвердзіў другі падзел Рэчыпаспалітай. У часе паўстання 1794 г. Горадня была ў жніўні гэтага году занята войскам Касцюшкі, 25 лістапада 1795 г. ў Новым замку ў Горадні апошні кароль Рэчыпаспалітай Станіслаў Аўгуст Панятоўскі падпісаў акт сваёй абдыкацыі.

Пасыль трэцяга падзелу Рэчыпаспалітай у 1795 г. Горадня апынулася ў складзе Расейскай імперыі. З 1796 г. Горадня была павятовым горадам Слонімскага, а з 1797 г. Літоўскае губэрні. З 1801 г. горад стаўся цэнтрам Горадзенскага губэрні. У часе вайны 1812 г. з чэрвеня па сьнежань горад быў заняты французскімі войскамі. У 1862 г. цераз Горадню была пракладзена чыгуначная лінія зь Пецярбургу ў Варшаву.

У Горадзенскім павеце нарадзіўся Кастусь Каліноўскі. Падчас паўстання 1863 г. ён з Валерым Урублеўскім утварыў у Горадні рэвалюцыйны камітэт, які ўзначаліў барацьбу ў заходніяй частцы Беларусі. Паводле перапісу насельніцтва ў 1879 г. у Горадні было 46 019 жыхароў, з якіх больш паловы былі пісьменныя. У гэтым часе ў Горадні было 9 навучальных установаў, бібліятэка, 2 тэатры, 3 кнігарні, 73 прафесійныя прадпрыемствы, звяякіх найважнейшым была заснаваная ў 1829 г. тытунёвая хавабрыка Шарашэўскага.

У першую сусветную вайну Горадня была акупавана ў 1915 г. нямецкімі войскамі, 27 красавіка 1919 г. Горадню занялі польскія войскі. З авбечаннем Беларускай Народнай Рэспублікі палкоўнік Канстантын Езавітаў і капітан Мікола Дзямідаў у Горадні ў 1919–1920 гг. арганізавалі 1-шы Беларускі полк. Капітан Дзямідаў быў нейкі

час ваенным камандантам Горадні. 1 ліпеня 1920 г. Горадню занялі бальшавіцкія войскі. Пасыль польска-бальшавіцкай вайны 1920 г. горад апынуўся пад Польшчай. Польская ўлады ўлучылі Горадню і частку Горадзеншчыны ў склад створанага імі Беластоцкага ваяводзтва. У міжваенным пэрыядзе Горадня была сядзібай епархіяльнага архірэя Горадніск-Наваградзкай япархіі Праваслаўнае Царквы ў Польшчы. У Горадні дзеянічала да часу іх ліквідацыі польскімі ўладамі павятовая камітэты Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады і Таварыства Беларускай Шкілы. Пасыль заняцця Чырвонай армій ў верасні 1939 г. Заходніяя Беларусі ў прылучэнні яе савецкімі ўладамі да тагачаснай БССР, Горадня была ў складзе Беластоцкай вобласці.

У Другую сусветную вайну нямецкія акупанты падзялілі Беларусь: Палесьсе прылучылі да Райхскамісарыяту Украіны, Ашмянчуны — да Генэральнае Камісарыяту Летувы, а Горадзеншчыну й Беласточчыну да Усходніх Прусаў г.з.да свайго раіху. Пасыль вайны савецкія ўлады ўсю Беласточчыну з Паддяшам (Бельск, Белавежа, Гайнавука) ў заходнюю частку Горадзеншчыны (Аўгустоўшчына, Сакольшчына) адлукылі ад Беларусі й аддалі сатэлітнай Польшчы. Сёняння дзяржаўная мяжа паміж Беларуссіяй і Польшчай праходзіць ў адлегласці усяго толькі каля 25 кіламетраў на захад ад Горадні. Польскія камуністычныя ўлады праводзілі на Беласточчыне з далучанай часткай Горадзеншчыны палітыку здушавання беларускай культуры. Яны ліквідавалі ў беларусаў школьніцтва й культурна-асветніцтва, мастацтва, ды навуковыя ўстановы. У 1719 г. зліквідавалі мастацкі эстрадны гурток «Ляўоніх», а цераз пару гадоў — Беларускі Этнаграфічны музэй у Белавежы. Ягоныя экспанаты перадалі поль-

скаму музэю ў Цеханове. З усходняй часткі Горадзенішчыны, часткі Віленшчыны (Ашмяншчыны) і Наваградчыны савецкім ўладамі была ў 1944 г. створана Горадзенская воб. з цэнтрам у Горадні. Яна займае плошчу 25 тысяч кв.км.

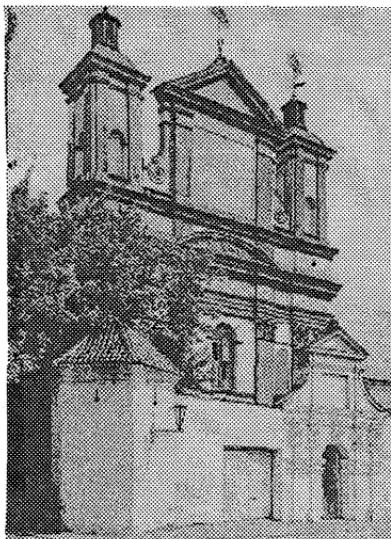
З помнікаў старажытнай архітэктуры да нашых часоў часткова захаваліся Барысаглебская (Каложанская) і Прыдворная княская цэрквы. Галоўная маса перакрыцця Каложанской Барысаглебской царквы была зьнішчана ў 1789 г. ў часе аблогі гораду войскам швэдзкага караля Карла XII. Але найвялікшай катастрофой здарылася ў 1853 г., калі ў часе вясенняня разводзьдзя раптоўна абсунуўся бераг Нёману і зь ім разам звалілася ўся паўдзённая сцяна царквы й частка заходняй, зьнішчышы рэшткі першапачатковага перакрыцця.

Касьцёл манастыра бернардынцаў.

руінах ляжыць Прыдворная княская царква, першая каменная пабудова ў Горадні. Добра захаваліся пальней пабудаваныя выдатныя помнікі царкоўнай архітэктуры—касьцёлы: Бернардынскі, Брыгіцкі, Фарны (б. Езуіцкі) і Францыцішканскі, Стары й Новы замкі. У перабудаваным Сыцяпанам Баторым Старым (Верхнім) замку знаходзіцца Горадзенскі гісторычна-археолягічны музэй. Пасля перабудовы Новага замку ў 1952 г. у ім дадзі гардзінскі час размыяшчаўся Горадзенскі абком КПБ.

Апрача Горадні ў Горадзенскай вобласці налічваецца 9 гарадоў. Наибольш ведамыя ю буйнешыя з іх—Ліда, Слонім, Ваўкавыск і Наваградак. Як і Горадня яны—гарады старажытнай і хіння гісторычнай доля й нядоля падобныя.

Касьцёл манастыра брыгітак. 1634-1642

ПАНЯЦЬ ЗЯЫІ

Міхась Ткачоў

Лявон Калядзінскі

«Краінай замкаў называлі сучаснікі Беларусь. Створаныя рулілівай, мазольнай працай нашага народу, яны адлюстроўваюць яго гістарычнае мінулае, патрыятызм і герайчную барацьбу ў абарону роднай зямлі ...»

Так пачынаў сваю першую кніжку, выданую роўна 15 гадоў назад, Міхась Ткачоў. Здаецца, яшчэ зусім нядыўна гэта было. Як было і тое, што стаялі мы роўна дзесяць гадоў таму назад раніцою ля маста праз роў, што бараніў Нясвіжскі замак.

Быў туман, блакіт верасьнёўскага неба, золата клёнаў. І здавалася, што дзяцька Міхась патрубіць зараз у рог, і варатаўцы замка адчыняць перад намі браму. А потым мы прымем удзел у спаборніцтве сярод стралкоў гарнізона. І калі вока вострае, а рука яшчэ моцная, то мо і пашанцуе узяць за першае мейсца мушкет, за другое—шаблю, а за трэцяе—дзіду. І ніхто сабе, а сама княгіня паднясе табе поўны кубак бурштынавага пітва, што потым кропелькамі будзе вісцець на тваіх вусах, граючы нібы здрожнічкі усей вясёлкаю колеру. А можа, калі адбудзеца навала, ці то з боку крымчакоў, ці то з боку казакаў, ці то з боку швэдаў або маскоўцаў, пусціцмся мы разам з усімі на замкавыя муры. І паколькі няма ў нас сваёй зброі, згодна правілаў таго часу, возьмем у прыпол кашулі пяць камянёў величынёю з кулак і станем поруч з абаронцамі замка.

Менавіта так маляўніча ўяўляеца жыцьцё таго часу сярэднявечнага горада, або замка, калі чытаеш яго апошнюю кнігу

«Людзі і замкі», што выйшла летасць.

Але каб данесьці гэта да чытача, Міхасю Ткачову трэба было абысьці ў вандроўках усю Беларусь, пакапаць рыдлёўку, пепратрэсці горы архіўных звестак. (Гл. III бацькінку вокладкі). А потым, калі на съвет зъяўляўся стоснавуковых аркушаў, надаць усяму гэтаму яшчэ і лірыку беларускай душы, каб дайшло гэта да сэрца кожнага, каму дорага мінулае Бацькаўшчыны.

Гэта быў цудоўны чалавек, вялікі вучоны, няўрыймсльвы дасьледчык, глыбокі знаўца чалавечай душы.

31 кастрычніка споўніцца год зь ягонай прадчаснай съмерці.

Улічаючы заслугі Міхася Ткачова перад беларускім народам, Цэнтральная Рада БСДГ аўявила збор фінансавых сродкаў на будаўніцтва помніка М. Ткачову.

Просьба, сродкі пералічачь на раунак 700810 ў Завадзкім аддзяленні АК Белпрамбудбанка, код 153001338, Цэнтральная Рада БСДГ, «На помнік М. Ткачову» або на рэдакцыю часопіса «Полацак»

Блакіт Леаніда Шчамялёва

 Святлана Белая

Восень...

Яе надыход адчуваеш адразу.

Па няўлюнай празрыстасці паветра.

Па ціхаму разьвітанью з бацькаўшчыны
мітусълівых птушак.

Па россыпу цяжкіх жалудоў на халоднай
ужо зямлі.

Нешта настальгічна-журботнае зьяў-
ляеща ў прыродзе, нягледзячы на багацье
залатага лісця, шчодрасць палеткаў, раз-
накалернасць краскай.

Восень на палотнах народнага мастака
Беларусі Леаніда Шчамялёва таксама ад-
чуваеца адразу. Нават на такіх казалася-
б летніх зь першага погляду краявідах як
«Восень». (Гл. разварот часопіса) Восень у
Леаніда Шчамялёва з задуменнымі дрэвамі,
зь ніzkімі аблокамі, зь якіх вось—вось, здаец-
ца, пальеца бясконцы дождж, і яшчэ з над
звычайным блакітам неба, па якому адразу
і пазнаеш Шчамялёва. Гэты блакітны кол-
лер, можна сказаць, ёсьць аснова съветапо-
гляду мастака.

Памятаю, калі я ўпершыню трапіла ў
ягоную менскую майстэрню, я была зачар-
равана менавіта «шчамялёўскім блакітам»,
Асьвежаны быццам-бы знутры залатымі пра-
меньнямі, ён паставяна мняяўся. Вось каля
вясковай хаты, на прыпеку ён пачынае
таяць разам зь першым сънегам, ператвара-
ючыся ў празрысты ручэй, колеру неба
ў сонечны дзень. Вунь на ледзь прыкметнай
сыцяжынцы сълядоў, якія пакідае дзяўчына,
што съпяшаецца да палонкі, блакітная фарба
набліжаеца да колеру першых чэрвеньскіх
буякоў. А блакіт вады халоднай рэчкі зу-
сім іншы. У ім ёсьць нешта ад далёкай кас-
мічнай прасторы.

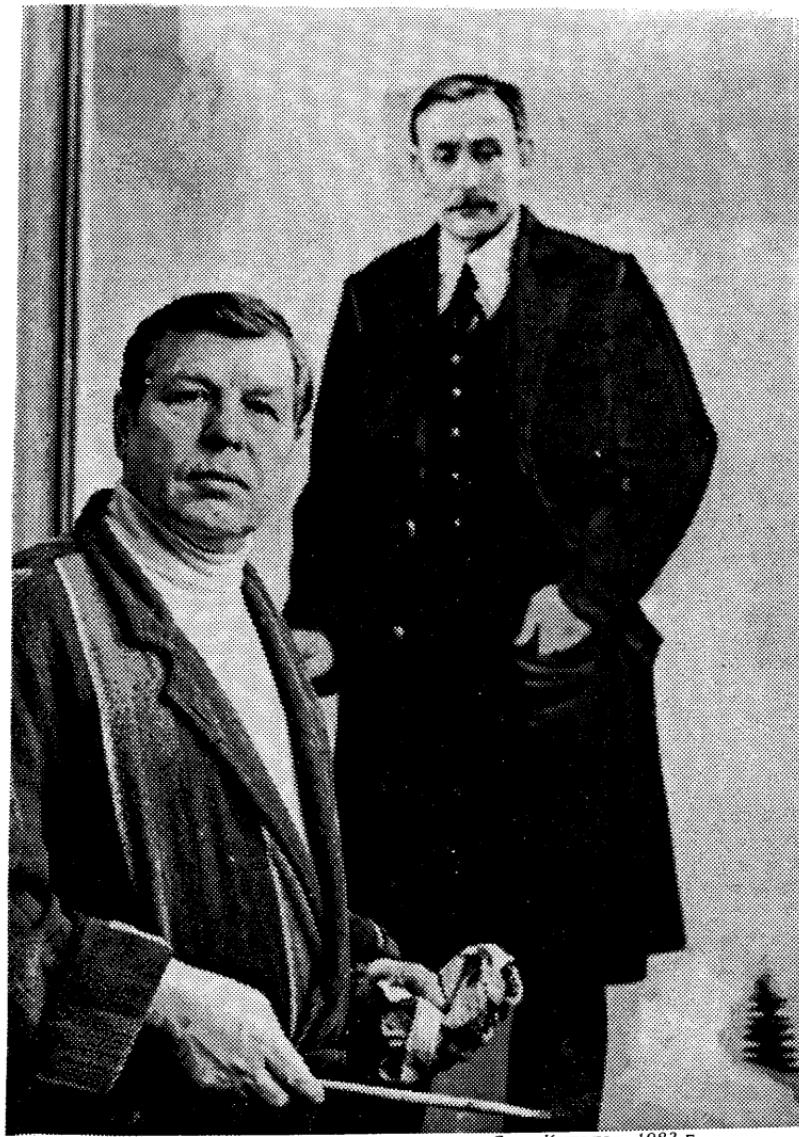
—Кожны мастак бачыць сусьвет ў сваім

колеры. Мне ён бачыцца вось такім съвет-
lyм,—сказаў мастак і, быццам-бы запрашаю-
чи мяне адгадаць колер ягоных мараў,
правёў рукой ў паветры.

Паветра, як і пакой ягонай майстэрні,
было блакітным. Такой блакітнай выглядае,
пўзұна, нашая Зямля з зорнай Усяленнай.
Відаць, у гэтым незямным, касмічным блакі-
це і заключаеца сакрэт мастака Леаніда
Шчамялёва. Гэты колер прысутнічае ва
ўсіх ягоных творах, і псыхалёгічных карці-
нах, прысвечаных падзеям другой сусъ-
ветнай вайны «Люты 1942», «Цяжкія гады»,
«Трывожнае лета 1941 году», і ў лірыка-
эпічных цыкліях палотнаў «Край мой Мін-
шчына», «Ільны івянецкія», і ў рамантычных
партрэтах сучаснікай «Маладыя», «Дочкі»,
мастакоў В.Цвіркі, Г.Вашчанкі, М.Чэліка, і
ў ягоных паэтычных краявідах «Вязынка»,
«Студзень у Менску», «У канцы студзеня»,
«Зіма ў Ракаве», «Нападвесыні» і многіх-
многіх іншых творах.

Адзін зь ягоных зімовых пэйзажаў я
прывезла з Бацькаўшчыны ў Кліўленд.
Маленькая вёска, засыпаная блакітным съне-
гам, блакітнае неба, у якім купаеца адыхо-
дзячае на вячэрні сон сонца, і нізкае ва-
кенца ў хатцы, зь якога струменіць блакітнае съвятло. Гэтае съвятло ідзе зь бела-
рускай ад яго становіца «блакітней», а
значыць і съвятлей на душы нават ў далёкай
амэрыканскай зямлі...

У гэтым годзе Леаніду Шчамялёву спо-
ўнілася 70 гадоў. Дай Божа, каб съвятло
душы мастака запаліла блакітам ягоныя
новыя творы, якіх заўсёды чакаюць пры-
хільнікі мастацства.

Мастак Леанід Шчамілёў і ягоны твор «Янка Купала», 1983 Г.

Масею Сяднёву—80 год

1 верасьня паэту Масею Сяднёву споўнілася 80 гадоў. Колькі шляхоў пройдзена за гэты век! Колькі песняў складзена! І хаты маладосць паэта прыпала на ваенныя часы, ён амаль абышоў ваеннную тэму ў сваёй творчасці. Перагартайце ягоныя томікі пазіціі, і вы пераважна знойдзеце там гімны прыгажосці прыродзе, свабодзе, шчасцю. Вы сустрэніце развагі над жыцьцём і съмерцю, каханьнем і здрадай. Вы будзеце любавацца заходамі сонца, п'нянчымі прыбоямі мора і вечным рухам вады. І ніколі не пабачыце сълядоў руйнаў—папялішчаў. Аптымістычнай асобе Масея Сяднёва, відаць, стан вайны не-натуральны. Больш таго, ён супрацьлеглы яго жыцьцёсцьвярджальнай натуры. Можа ў гэтай бязъмернай любові да прыгажосці жыцьця і хаваеца сакрэт даўгавечнасці вершаў паэта.

Масей Сяднёў у Менску, 1992 г.

Як сказаў аднойчы паэт Пятро Глебка: «Сяднёў—гэта вечнасць». Другі-ж, пачынаючы паэт Уладзімір Пучынскі прысыяці ѿ Сяднёву верш, у якім выказаў ня толькі сваю павагу да юбіляра, але і паспрабаваў вызначыць месца паэта ў гісторыі беларускай літаратуры.

Як малітва

Ён ня быў съяратом
народ не съпяшоў да яго на малебны
быў паэтам і верши
нібыта малітва вера
жыцьцё ратавала
стамлённая вусны шапталі
чарговы радочак галоўнага верша
стане ратункам
і людзі прыйдуць да паэта
малітву пакутаў пачуць
ад нягодаў ратуе верш
прашаптаны ў надзеі жыцьцё
таемна ўлівае пазнаннне й веру.

Што, калі табе 80 год?

80 год — цэра ў мейдзе сэйсце
рубеж, вадара раздзел, што дзеліць
твое жыццё між на дзве
половіны. Адна з іх ужо ў мінулым,
другая — чакам у будучым. 80 год —
цэра пачатак новага этапу —
этапу больші інтенсіўнага духоўнага
жыцця. У пакшым разе
цэра на спад, а час стягнення
цэра твой даросластъч, цэра
час жнівія-ріасорскага
асцільванення савету.

Ды тут няма амейкай стаскі.
Есьчо творца-асцімуючага ўспрымчы
рэальнасці.

Ды дойга будзе трывалы твой
другія половіна, твой новы этап,
этак дойга будзе трывалы
твое захапленне ўсім існенем.

М. Сядней

1.9.1993

Глек Коу

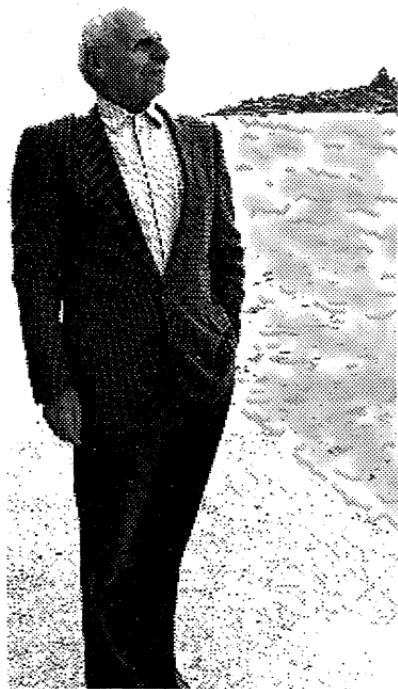
* Жыцьцяпіс Масея Сяднёва *

- 1913** Народзіўся 1 верасня ў вёсцы Мокрае Машаўскай воласці Клімавіцкага уезда, Магілёўскай губерні. Бацькі — Ларыён і Маланья—сяляне.
- 1926** Скончыў трохкласную школу ў Мокрым.
- 1926-1927** Скончыў чацвёрты клас у вёсцы Вялікі Бор Касцюковіцкага раёну.
- 1927-30** Скончыў сямігодку ў мястэчку Саматэвічы Касцюковіцкага раёну.
- 1930-31** Вучыўся ў пэдтэхнікуме ў Мсціслаўі Касцюковіцкага раёну
- 1931-32** Вучыўся ў пэдтэхнікуме ў Менску.
- 1932-33** Наставініца ў двухкамплектнай школе ў в. Кавычыў Касцюковіцкага р-ну.
- 1933** Паступіў у Вышэйшы пэдагагічны інстытут (ВПІ) ў Менску. Пачалі з'яўляцца вершы ў газетах: «Чырвонае зъмена», «Савецкая Беларусь», «Літаратура і мастацтва», у часопісах: «Полымя рэвалюцыі» (цяперашнія «Полымя»), «Беларуская работніца і сялянка», «Паляўнічы Беларусі», у альманаху «Аднагодкі».
- 1936** Арыштаваны ворганамі НКВД. Абінавачваўся ў «буржуазным нацыяналізме». Засуджаны на 6 год. Тэрмін адбываў на Калыме.
- 1941** Прывезены ў Менск на перасуд. Вызвалены ў выніку ваенных дзеянняў.
- 1941-43** Пісаў у Макранскай воласці. Дырэктар сямігадовай школы ў Мокрым. Праца з бацькам на гаспадарцы.
- 1943-45** Карэктар у беластоцкай газ. «Новая дарога». Вершы ў артыкулы ў газэце.
- 1944-45** Варшава—Берлін—Прага—Баварыя.
- 1945-50** Лягеры для перамешчаных асобаў (ДП): Рэгенсбург—Міхельсдорф—Бакнанг. Наставінік у беларускай гімназіі імя Янкі Купалы. Паэтычныя зборнікі «У акіяне ночы» (Рэгенсбург, 1947), «Спадзяваныні» (Мюнхен, 1948).
- 1950-59** Злучаныя Штаты Амэрыкі. Жанімства з Вольгай Пазняк. З гэтага сучэснства нарадзіліся дзеци: Таня, Ірэна, Уладзімер. Восем год працы на фабрыцы, Выход зборніка «Ля ціхай брамы» (Нью Ёрк, 1955 г.). Творы ў «Конаднях», «Сакавіку», у газетах «Бацькаўшчына», «Беларускае слова», у часопісе «Шыпшына».
- 1959-67** Выкладчык (расейская мова і літаратура) ва ўніверсітэце Індыйяна (штат Індыйяна, Блюмінгтон), Атрыманыя пры гэтым універсітэце дыплёма магістра (МА).
- 1967-83** Праца на радыё «Свабода» ў Мюнхене. Кніга «Патушаныя зоры», (Нью Ёрк—Мюнхен, 1975).
- 1983** На пэнсіі. Вышлі кнігі: «Ачышчэнне агнём» (Глен Коўн—Нью Ёрк, 1985), «Раман Корзюк» (Нью Ёрк—Мюнхэн, 1985), «І той дзень надыйшоў» (Глен Коўн—Нью Ёрк, 1987), «А часу больш, чым вечнасць» (Глен Коўн—Нью Ёрк, 1989). Выход кнігі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» пад назовам «Патушаныя зоры» (Менск, 1992) Пераклад на расейскую мову рамана «І той дзень надыйшоў» (Нёман' 1991). Выбрана па-расейску «Очищэнне огнем» (ЗША, 1989), Пераклады па-расейску ў часопісе «Новы журнал», па-польску ў часопісе «Культура» (Парыж), у газэце «Глос конфэдэрэцыі» (Лёндан), па-украінску — у шматлікіх выданьнях. У выдавецтве «Мастацкая літаратура» падрыхтаваны да друку кнігі: «Масеева кніга» і «Як памяць на вуснах». Падрыхтавана да друку п'еса «Ускросялія. Цуд на плошчы Свабоды ў Менску».

РДНАЕ СЛОВА

Вечная няпрымірнасьць

Масей Сяднёў

Масей Сяднёў. Глен Коў, калі акіяна. 1991 г.

Стаю перад акіянам і дзіўлюся, зб якой
засяцасцяці і пасълядоўнасьця наступае
ён на зямлю, бе ў ейныя грудзі. Уздыбленая
хвалі адна за аднай разъярана кідаюца на-
бераг, быццам хочаць узяць яго прыступам,

ды зьнясіленая непадатнай зямлёй, пера-
можаная, паміраюць на тым беразе, разъ-
ліўшыся ўшырыню празрыстай пенай. Але
на гэта не зважае акіян: коціць яшчэ больш
магутнага хвалі, і тыя ў сваёй разъюша-
насьці паўстаюць грознай сцяной—зь бе-
рагу на яе страшна глядзець— і ўсё толькі
для таго, каб дасягнуўшы берагу, памерці
на ім, як памерлі іхныя папярэдніцы.

Зямля спакойна прыймае разъюшанасть
хваль, упэўненая ў сваёй непераможнасці.
Абураны такім спакоем зямлі, акіян ня мо-
жа зымрыцца зь ёй і ўсё больш уськіпае
гневам да яе.

А калісці-ж воды акіяна пакрывалі ўсю
паверхню зямлі, і яна па сутнасьці была
днём акіяна. Памятаце радкі паэта:

*Сьвет белы, як туманам, даждж замуглі,
апошні дзень, нібы тапелец кануў,
Па ўсёй паверхні пераможанай зямлі
пайшлі разгневаныя акіяны.*

Але зямля нядоўга тримала на сваіх
грудзёх гэтыя воды: хапіла ёй аднаго вы-
зваленчага магутнага ўздыху, каб усе акія-
ны, стрэсеныя ёю з свайго лона, занялі мей-
сца, якое яны маюць і сёньня.

Толькі ня могуць супакоіцца акіяны,
хочаць зноў прарвацца на зямлю: біоць у
ейныя грудзі, лютуюць, дыбяцца, пырскаюць
, шумяць, грымяць.

А зямля?

Гэта толькі для яе дзівосная музыка.
1993, Глен Коў.

Мудрасьць таленту

(Да 80-годзьдзя Масея Сяднёва)

Алесь Мемус

Роўна 10 год таму, як паэт напісаў:

Мне 70. Хацеў бы я,
каб гэта быў не я.
Не я, а іншы хтосьці,
а я ўсяго —лабочым госьцем.
Няхай усё прамовы і ўсё тосты
примаў бы на сябе той «хтосьці».
Я толькі прывітаў бы Ягамосцю,
як і належыща запоршанаму госьцю.
З усьмешкаю—дыпламатычны ход—
падцягваў бы яму і я: «Сто год».

Гэты маленьki шэдзёр паэта пры ўсей яго зынешняй гульлівай слоўнай лёгкасці, зымасыці ў сабе глыбокі сарказм высыпелай мудрасьці, якая вачамі затоенага болю прысветлена назірае на спрадвечную жыцьцёвую мітусьню, прымачы яе недарэнчнага ратавальнага алтымізім, спасыцігшы глыбокую адказнасць душы за неспадзявана стражданіе боскія дары.

Гэта было ў 70, але жыцьцё на цэлых 10 год паглыбіўши, а разам з тым узысціўши съветаспасціжэнне нашага паэта і сέньня не астудзіла яго широкую душу зь яе ўтрапенным пошукам вышэйшае ісцінны, зь яе прас্঵етленым «Сумам па духоўнім Пантэоне», пакінутай і духоўна здабытай бацькаўшчыны.

Выышаўшая нядаўна анталёгія паэзіі беларускай эміграцыі «Туга па радзіме» наблізіла да нас разам з легендарнай Натальляй Арсеньевай і другую вельмі значную постаць нашага паэтычнага замежжа—асобу Масея Сяднёва, паэтычныя здабытыкі якога мы толькі пачынаем спасыцігаць.

Захацелася, хоць-бы бегам, прыйсці шляхам яго душы, дзе скразьняком гучыць,

і гучыць арыгінальна і моцна, глыбокае ракатацьне духу, складзеное з радасці і суму, съятла і ценяўства, стваральнага болю Памяці і нязбытнае прага пакласці здабытае на алтар здабытай болем душы Радзімы. Мо гэтая заглыбленасць ў свой боль і стварае сапраўднага паэта, бо нішто ня можа выскечы іскру з душы, як спазнаныне свайго праз спазнанасе і данесенасе да нас паэтам.

Але самазаглыбленасць душы не адварочвае яе ад съвету. Не, яна толькі абвастрае адчуваанье яго хараства праз пакуту і неадольную прагу гармоніі ў сабе. Паэт рана спасціг, што:

Съвет разнастайны і багаты. Многа ў ім і зьяў, і фарбаў, і прыкмет.

*Але ў блісканыі сонца агнявога адзінствам хараства чаруе съвет.
(Адзінства хараства).*

Вось дзе ісціна, якая гарыць у сасмаглай душы—адчуваанье еднасці са съветам, бо зынявчна душа, ад Бога—ж—частка сусъветнае гармоніі. Дык дзе—ж адбылася страта? Дзе абарвана боская ніць? І паэт вяртаецца ў дзяцінства, у родны кут.

*Што коліць жыло і што пела,
яшчэ раз ты, памяць крані!
Прайшлі, як дажджы адзьвінелі,
маленства глыбокія дні.*

*Прайшлі над маёй галаовою,
як сонца ідзе па вясъне...
(Маленства)*

І ў прас্বетленай здагадцы паэт усклікае:
*Няянінасць, няянінасць, вярніся!
Вярніся маленства маё!*
Але нішто незваротна. І нельга выкрэсь-

ліць з памяці гады рэпрэсыяў і глуму, і наплывае часіна болю і гневу:

*Хадзіў я ў пустыні і ціхім і сумным
і злосна няволі сваю праклінаў
Здавалася лішнім, зусім неразумным
усё, што на съвеце любіў я і знаю.*

*I сам я сабе быў не рады, і мары
мае маладосьці, і сноў маіх боль
былі мне цяпер-нібы зманлівасць чараў,
нібы весялосьць начной алкаголь.*

Адчай, як жвірам перасыпаны водбліскамі былога шчасльца, зывінцем адкрыцьцем поўным глыбокага трагізму:

*Не хочацца жыць, а памерці шчэ болей,
жывеш на зямлі і не знаеш зачым.
Чаму-ж не хапае адвагі і волі
сябе задушыць у гушчары лясным?
(Хадзіў я ў пустыні)*

Пакута гартуе душу, але як зморк атуляе часам яе згасаючыя вуглі, калі зынікае вे-ра, калі здаещца ўся яснасць жыцьця без-надзеяна зъляцела з рук:

*Чырвоны ліст жыцьця апаў,
хістаецца, як цень шкілет.
Прайшоў пачуцьцяў маіх пал.
зынік вобразаў таемны съвет...*

*...Парою толькі ў цяжкім съне,
як дум маркотных не зглушу,
ён бліскавіцай мільгане,
параніць зъмерлую душу....
(Жыцьцё)*

Але съвяцтво, закладзенае ў чалавеку творцам-Богам, неадольнае, занадта пахкімі пластамі залегла яно ў сэрцы каб адцурацца яго назаўжды.

*Я сёньня поўны радасцяй. Баюся,
што нарастаючы яна ў ціши
празлецца смуткам нечаканым
за край душы.
(Радасць)*

Учытываючыся ў кантэкст паэтынае споведі Масея Сяднёва, адчуваючи душою глыбіню драматызму яе жыцьцёвае асновы, увесь час ловіш сябе на тым, што праз усе нягody і страты вяла яго съветная рука глыбінага аптымізму, над якім, як паходня, съвіцілася зорка таленту.

*Грэшныя ў непаслухмінстве души,
не хацелі-б мы зямлёю тлець:
падаём, рукамі узмахнуўши,
каб усё-ткі ў неба ўзъляцець
(Прыглядаюся, каб не разьбіцца...)*

Зямная мудрасць паэта стварае дзіўныя па нечаканасці вобраз Анёла, які заваблены зямною прыгажосьцю нібы «выстаўліе свае рукі, каб мы яго адтуль (зь неба) зъянлі»:
*I ён сумуе сумам чалавечым,
i, здэцца, не збаяўся-б ён ані
плашмя ўдарыцца абы не вечна
зіхцець у золкай вышыні.
(Анёл)*

Гэта сапраўдны шэдэўр, шкадую аб немагчымасці зъміасці юго тут цалком, але адсылаю шаноўга чытача да «Анёла», каб адчуць рэдкую дасканаласць твора, які дэманструе непаўторныя якасці нашага слова, калі зь ім працуе сапраўдны майстар.

Нібы акрылены мудрасцю талента, як карабель, які нясе лёс у зъменлівую даль, паэт піша:

*Занадта усё да сэрца я прымай—
нішто не зъменіца ні заўтра і ніколі.
Дарэмна ў съвеце маіх зманлівых уяў
Я неба майва ў змроучны колер
I далей:
Без ветразяў мае стаялі караблі—
уздыхі іхнія яны вятром раздалі.
(Занадта усё)*

Але пэзія, як мора. Прылівы і адлівы— жыцьцё зъменлівае душы. І не зглушыць навекі былы боль, які ў хвіліны сардэчнага дысанансу вяртаецца з падвоенаю сілаю. І

тады паэт нібы помсьціць сабе за паўнату жыцця, за радасць творчасці—там, дзе гармонія нібы склала свае зынсіленныя крылы.

Ён зьвяртае свой боль да сястры:

*Сястра моя, даўно цябе не бачыў—
ад самага крывавага жніўя.*

*Балюча мне за ўсе мае няўдачы,
за ўсе грахі, што аплаціў не я.*

Адно другога ўсё трагічней,
і стршана — гора без турбот.
збываў я песьняю лірычнай,
замест каб стаць на эшафот.

(Сястры)

Яго мучыць заніпад духоўнасці ў съвеце, адстароненасць людзей ад паэзіі, ад патрэбы ў ёй:

*У съвеце Слова перастала
быць словам Божым адкрыцця.
і далей:*

*...у слова залатой аснове
зъвіла сабе гніздо мана
(Малітва)*

Але доля паэта нязбыўная, і ён разумее, што адзінае, што ўжо назаўсёды і да канца—

*Як толькі ў вершах сум свой спавядальнік —
нічога болей мне не засталося.*

(Не дасягнуць)

Усё часцей трывожыць пачуцьцё не-пазбежнага разывітання і паэт з глыбокім сумам, але і з пакорлівай гатоўнасцю зъдзесыненага піша:

*...я ведаю, душа мая
не трапіць, грэшная у царства раю.
І далей, зъвяртаючыся да Бога:
...Я ведаю, што не захочаш Ты
яе бяздомнную прывеціць.*

*Ды, грэшная, наколькі сіл стае,
яна ўсё будзе у Тваёй арбіце.
І вечна ў харомы съветлыя Твае,*

як матылёк, яна ўсё будзе біцца
(Грэшная душа).

Нібы ўгледаючыся ў чалавечы лёс паэт з болем пазірае на постаць укрыжаванага Хрыста:

*А ён, як быццам нейкі Найміт,
распяты на крыжы праз цэлья сталецы
усё крывавіца прад намі.
і далей:*

*Прыйшоў я да Цябе сягоныя
не дакранацца ран Тваіх рукамі,
а ціха цалаваць Твае далоні,
прыбітая наскорэз цвікамі.
(Распяты Хрыстос).*

—Што гэта? Непазбежане прымірэнне мудрасці? А можа вышэйшае, асьветлене пакутамі души спасыціжэнне лёсу Айчыны?

*Лячыўся ад Яе, як толькі мог,
Праз сон яе не раз я клякаў,
Яна і сёньня дзесь у тайниках
лляжыць пакутую вялікай.
(Айчына)*

Я закрываю том, на якім быццам укрыжаваны надпіс «Туга па радзміе», які да-нёс да нас, хай толькі ў адноснай паўнаце адбітак жыцьцёвай і творчай гісторыі паэта Сяднёва. Закрыў і думаю: Хіба дарэмны быў іх Исход? Хіба-ж мы, застаючыся, на сваёй Зямлі, наблізіліся да яе бліжэй?

Хацелася-б съветла ўгледзеца ў лёсы і здабыць тых, да каго належыць і Масей Сяднёў — паэт і чалавек, хацелася-б каб іх прасьветлены погляд збоку асьвятляю і нашыя блізарукія души, бо нам разам ісьці да Яе адной, якая належыць усім нам.

*Мне 70. Хацеў бы я,
каб гэта быў не я.
Не я, а іншы хтосьці...*

Але-ж гэта Вы, шаноўны наш Паэт. 1
Вашыя ўжо 80, і цяжар, але і багацьце.

Мы-ж зычым (хай будзе зноў) — дыпля-
матыны ход «Сто год».

Не і так

Музика Галіны Смоляк

Словы Масея Сяднёва

(Am) (E) (Am) ...
 1. Я нясьмела ў я і засмучана зл-пыш-тай, чі ка-ха-еш мяне? Я ча
 (F) (C) (Am) (Dm) (E) (F) (E) (Am) (Dm) (G)
 кі-ку-ла ў во-чы ба-лю-ча-е га-нар-лі-ва-е: не! Ой, не! Вось бя-да я-ка-я : я
 (C) (A⁺⁵) (Dm) (E₃) (Am₃) (Dm) (C) (C) (A⁺⁵) (Dm^{1,2,3}) (E₃)
 хаджу, ўзди-хаю, толькі не шану-це мяне. Як ні запыт-аю, ці мяне ка-хает- ѿсё яна гаворыць: не!
 (F) (E₃) (Am) (E₃) (Dm) (E₃) (F) (E₃) (Am)
 Ой, не! //Ды сама гаворыць; так! Вось так!

Я нясьмела ў я і засмучана
Запыт-аю, ці ка-хает- мяне?
Яна кінула ў во-чы ба-лю-ча-е,
Га-нар-лі-ва-е: Не! Ой, не!
Прывеў: Вось бя-да я-ка-я:
Я хаджу, ўзди-хаю,
Толькі не шану-це мяне.
Як ні запыт-аю,
Ці мяне ка-хает-
Усё яна гаворыць: Не! Ой, не!

2. Бедаваў-гараваў па ёй колькі я!
Колькі кветак насы-ту па вісьне!
Запыт-аюся яшчэ ў яе, колкае,
Тое самае: Не! Ой, не!
Прывеў:
3. Стайду хадзіць танца-ва-ца на зареч-а-я—
Час ляціць, завірухай імкне.
Зноў спыт-аюся ў яе, прымірэн-ча-е:
—Я не ведаю...не. Усё-ж не!
Прывеў:

4. Стайду хадзіць да другое і ліпнуць я
Веся-ло-ся, сль-па-ю, лайдак
Вось тады са съяз-ямі і ўхліпамі
Адказала мяне: Так! Вось так!
Прывеў: Болей не ўзди-хаю.
А хаджу, сль-па-ю,
Веся-ло-ся, бы лайдак.
Болей не пытаю,
Ці мяне ка-хает-
Ды сама гаворыць: Так! Вось так

Із агню ды ў полымя

Міхась Кавыль

Ад Івана Тарана, які прыйшоў на начную зъмену на НП, Язэн даведаўся, што разьбілі немцы адну гаубицу, пабілі шмат «бойці», і трыв дзіўчыны», якія «выдурнялыся» — тін-цувалы». Зразьведчыкаў ніхто не пастрадаў. Грубнікаў пасяль ўсяго гэтага хадзіў, як прыгала мішаны. Да Язапа зъмяніў адносіны: ня прыдзіраўся, а калі выклікалі ў штаб, браў яго з сабою за ахоўніка.

Увечары 15 красавіння 1942 году Лабачу чамусыці ня спалася. Не жадаючи качаца на съмірдзючай саломе ў хаце, выйшаў падыхаць чыстым паветрам. Свяціў поўны месяц, бзыкалі майскія жукі, зіхачелі срабрыстыя зоры. Навакол хаты хадзіў, адбываў дзяляжурства самаходы Васіль, Васіль, Забачыўшыя Язэпа, паказаў рукою на прыбыту, каб Язэп прысёў, і апусціўся сам. Хаця па ўставу каравуальні ня меў права зь некім «разговаріваць», але на перадавой з гэтым ня лічыліся.

«Чуе маё сэрца, Вася, быць бядзе, — распачаў гутарку Язэп. — Сыніца мne нядобрыя сны. ўсё нейкія пажары, нябожчыкі... Бачыў нядаўна свайго бацьку. Здаецца, сядзіць у яме і кліча мяне: «Бяжы сюды да мяне, бо заб'юць». А яго-ж у першую вайну разарваў нямецкі снарад».

— А ты пабег да бацькі, — спытаў Васіль.

—Не, не пабег.

— Тады будзеш жыць.

Памучалі, а тады абазваўся Васіль: «Я, Юзік, ня генэрал, але думаю, што немцы нас завяжуць тут у мяшок. Ты думаеш гэтая «драбіла» кожны дзень так сабе кружыць над перадавой?

—Не, Вася, я так ня думаю. Немцы ведаюць ня толькі, колькі ў Вялікай Шабляліцны

стайлць, задараўшы жэрлы ў неба, гаубіц, а сфатагарафавалі кожны наш крок. Што думася таварыш Цімашэнка?

Васіль раптам ажно ўскочыў, і паказываючи рукою ў бок Харкава, выгунуў: «Глядзі!» У баку Харкава неба паласавалі малянкі і чуліся далёкія грымоты. А неба-ж было чыстае, зорнае. Здагадаліся сябры, што маршал Цімашэнка «надумаўся папалохаць немцаў».

Яны ізноў прысле на прызыбе, і Васіль спытаў: «Скажы прауду: ты сапраўды быў асуджаны за хуліганства?»

Язэп адказаў пытаньнем на пытаньне: «А хіба мне даверылі-б зборю, каб я быў асуджаны за контрэвалюцыю, а не за хуліганства?

Васіль пакруціў галавою, што азначала: «Не даверылі-б». Тады Язэп ізноў запытаў:

— А тады ў Варонежы, калі вы зьбіраўся на вакзале мяне аграбіць, ты паверыў, што я былы хуліган?

— Так, паверыў, бо ты выглядаў ў тады на такіх блацаракоў, як я, Колька Галубок, Сашка Ноўкі.

— А зараз ня выглядаю?

— Зараз ты падобны на гэнэрала, а не на шпану.

— Маеш, Вася, добрае вока разьведчыка, але ў Варонежы ты мяне не раскусіў: прызнаюся, як на споведзі, я быў засуджаны за контрэвалюцыю. Ведаю, што блацаکі, няхай і былія, ня сэксцоты, таму і прызнаўся аднаму табе. Думаю: Канькоў і Грубнікаў знаёмы з маёй асабістай справай, глядзяць за мною, каб не пабег праз Данец да немцаў. Бегчы я ня зьбіраўся, але ня ведаю, чаму мне даверылі зброю.

Васіль паглядзеў у бок Харкава і сказаў:
—А там нешта не на жарты паласуць.
Язэп прамаўчаў і пачуў:

—Даверылі табе зброю і мне, бо няма каму не давяраць: усе мы контррэвалюцыянеры. Ты думаеш, я стаў блатным таму, што з голаду паміраў? Не, Юзік. Мой бацька быў генэралам. Я жыў прыпіваючы, але ня доўга. Бацьку расстралялі як нямецкага шпёна, маці з гора атруцілася, а я, каб замесцы съяды, стаўся блатным.

У хаце праз адчыненае вакно пачуўся гоман. Язэп, каб не падводзіць Васілю, пасьпяшыў у хату.

У сераду, 20 травеня 1942 г. у самаахове быў Язэп. Хадзіў ён навокал хаты, затрымліваўся, ўгледаўся ў бок Харкава, дзе неба то ўспыхвала белым заравам, то цымнела. Раптам у баку Купянска, на ўсходзе, за саўгасам Святашорск, дзе хаваліся ў вялікім садзе савецкія танкі, у цёмнае неба ўзвіліся белыя ракеты.

—Што гэта такое здарылася,— падумаша яшчэ Язэп.— Там-же нашы. Ракеты нашыя ня пускаюць, бо ня маюць. Няўжо немцы?

З гэтай думкай пабег Язэп у хату, разбудзіў Грубнікава

—Што здарылася?—незадаволена гаркнуў той.

—Белыя ракеты над Святашорскам разрываюцца, таварыш камандзір.

Грубнікаў кінуўся да тэлефону, стаў званіць у штаб. Паклаўшы слухаўку, загадаў: «Хахлоў і Таран! —Зматваць тэлефон! Буглак —Бяжы на НП да Канькова, скажы, каб неадкладна перабіраўся ў Вялікую Шабялінку. Лабач, бяжы на новы НП, зьнімі Васільеву і съязыцце ў Вялікую Шабялінку».

Разъбегліся разъведчыкі выконваць загад. Ракеты над Святашорскам успыхвалі, чуліся грымоты гарматаў. Калі Язэп стаў прыбліжацца да вышыні, дзе сядзеў у

акопчыку Васіль, пачуліся і кулямётныя чэргі. Язэп настаяў па ўзысьці па канаве, а бег, каб хутчэй сказаць Васю зматваца, ажно Вася не чакаў загаду Грубнікава, бо ён затрымаў камандзіра пехацінцаў, які бег ад Данца і сказаў Васілю, што немцы наступаюць. Васіль бег з узвышша з камандзірам Сяргеем Мышкіным і спакаў Язэпа. Утрах пабеглі ў Вялікую Шабялінку. Спаквала неба да Святашорскам стала ружавець. Ракеты ня ўзвіліся. Ад Данца папоўз туман. Кулы дзынкалі, але нікога з трайкі не зачапілі.

Не дабягаючы да Вялікай Шабялінкі, ўбачылі хлопцы глыбокі і шырокі кар'ер, а там Грубнікава, Канькова і ўсіх разъведчыкаў. На ўзвышши недалёка ад кар'ера стаяў вялікі белы будынак школы-дзесяцігодкі. Грубнікаў распараціўся ісці ў школу, забрацца на стол, праламаць у страсе «вокны» і заніца абарону. Пасля перадумай і паслаў Язэпа. Буглак Янку ў Шабялінкаўскі калгас да старшыні, каб той даў рыдліёўкі, а тады акапаці на ўзвышши калі школы. Язэп і Буглак пабеглі шукаць старшыню калгасу. Калі яны дабеглі да першых будынкаў, із-за Святашорскага саду выскочылі з страшным гулам і сіўстам самалёты. Язэп і Янка кінуўся да гумна і пападалі каля сцяны з працілеглага боку. Хутка зямля закалацілася, там, дзе стаялі тры гаубіцы, уцалелыя ад першамайскіх, «гасціцей», з скрыгатам і сіўстам палацелі ў неба: зямля, калёсы, дошкі, пачалі ірвацица гаубічныя снарады. Запалыхалі хаты. Адна бомба трапіла ў хлеў, што стаяў недалёка ад гумна. Хлеў загарэўся. Зараўла карова. Із склепу, што знаходзіўся чамусыці не пад хатай, а каля хаты выскочыла жанчына і кунулася да хлява ратаваць карову. За жанчынай бегла маладая стройная чорнавокая дзяўчына і кричала: «Мамо, мамо, што ты робіш? Повіртай назад.

Тэбэ-ж заб'юць». Жанчына ня слухала. Тады падхаплісі Язэп і Янка, перанялі жанчыну, падхаплі падрукі і павалаклі ў склеп, а яна ўсё галасіла: «Та тамако-ж мая кормылица погыбае. Пустіте мэнэ, пустіте». Яе ня пусыціл, бо хлеў палыхаў, карова не абзывалася, самалёты бамблі. У склепе быў ратунак. Жанчына супакоілася. Раптам і зямля перастала калацацца, грымоты змоўклі. Язэп і Янка пакарабліся па драбіне, каб вылезыці із склепу і пачулі: «Чы вы сказыліся, хлопці? Куды вы підэце? Війна вжэ лычы скінчылася. Заставайтэсе у мэнэ. Бачытэ, яку гірну доныку маю? — і зірнуўшы запрашальна на Язэпа, паказала рукою на доныку. Язэп зъмераў доныку з ног да галавы, аданіў яе прыгажосьць, прыпомніў: «Руса кося до пояса, ўкосі лента голуба», але адказаў: «Не цётка. Вайна яшчэ ня скончылася». І ён вылез із склепа. Янка Буглак за ім ня вылез. Язэп не пайшоў шукаць старышу, а пакрошыў да школы. Ад Данца беглі чырвонаармейцы. Пачуліся гарматныя стрэлы, пачаліся там-сям ірвашца снарады. Чырвонаармейцы падалі. Некаторыя падхопліваліся і беглі далей, а некаторыя не падымаліся. Язэп убачыў у кар'еры вялікі бугор, за якім схаваўся чалавек. Язэп вырашыў таксама схавацца за tym бугром, пабег за чалавекам, але той, бачна, камандзір, прыгнў ўшы голаў, як-бы скочыў пад бугор. Язэп прыблізіўся і ўбачыў дзъверы. Язэп падумаў, што гэта бомбасховішча, і ўступіў у цёмны пралом паміж тоўстымі круглякамі, але яго схапіў нехта за руку і сказаў: «Нельзя». Ён павярнуў назад. Пазней Язэп даведаўся, што там, пад бугром, находзіўся штаб артылерыйскага 101 палка. Тады-ж пачуў, як кричаў злосны голос: «Чаму ня страляюць кацюшы?» Танклявы голос адказаў: «Няма гуркоў таварыш генерал».

«Каб зараз-жа кацюшы загаварылі». Заклапочаны каманьдзір-артылерыст пашыбаў у сад каля школы. Язэп прылёг за бугром. Там-сям разрываліся невялічкі снарады. Гэта пухкалі нямецкія танкеткы. Неўзабаве два разы зашушкали кацюшы і болей не абзываліся. Язэп падумаў: «А дзе-ж нашы танкі? — і паглядзеў на Свята-горск. Із саду выпаў, як гумно, «Клім Варащаўшылаў». Выпаў і акамянеў. Із люку выскачылі адзін за адным два танкісты і кінуліся, хто куды. Язэп атарваў пагляд ад танкістаў, бо пачуў распачлівы голас: «Сястра! Сястра! Памажы!» Гэта кричаў ранены, што ўцякаў ад танкеткі, і не дабег да бугра. Сястра выскачыла із-пад кусыцка, дзе хавалася ад съмерці, падбегла да раненага, зірнула на яго, закрыла твар рукамі і пабегла назад. Язэп ня вытрымаў, рагнуўшы чым дапамагчы раненаму, кінуўся да пакінутага сястору і таксама хацеў уцякаць ад убачанага, але перамог сябе, бо пазнаў у раненым бацьку Клашы Пятра Міхайлавіча Пятрова. Той стаяў на каленях і тримаў у руках свае кішкі. Пётар Міхайлавіч пазнаў Язэпа, усьпей прамовіць: «Даруй, братка!» і ўпаў тварам на зямлю, Язэп кінуў вінтоўку, схапіў аўтамат Пятра Міхайлавіча з поўным дзіскам патронаў і пабег праз кар'ер да школы. Танкеткі замоўклі. Сыцярвяніні ня кружылі ў небе. Немцы не сцяпяшылі, закасаўшы рукавы, ганіцца па стэпу за «Русіш швайн». Яны галоўную задачу выканалі: «завязалі мяшок», а завяршыць крываючу работу пакінулі румынам.

Язэп дабраўся да школы. Спаткаў яго крыкам Грубнікаў. «Дзе быў? Дзе рыдлёўкі?» Язэп ня вельмі спалохаўся. Грубнікава, бо ведаў, што адказаць: «Старышню калгас забілі, а кладаўшчыка я не знайшоў. І сам мусіў уцякаць ад танкеткаў, хавацца, дзе можна было схавацца. Вось і затрымаўся.»

Грубнікаў перапыніў Язэпа: «А дзе Буглак?

—Ня ведаю,—зманіў Язэп.—Можа, заблі.

Грубнікаў доўга глядзеў недаверліва ў очы Язэпа, а тады сказаў Хахлову «снабжэнцу», каб выдаў Лабачу сутачны пæk: два сухары чорнага хлеба і палову кансервы тушонага мяса.

—Гэта апошні пæk, —сказаў Хахлоў і развёў рукамі. —Што будзем рабіць далей?

—Давядзеца ізноў раскулачваць калгасынікаў,—адказаў Лабач, і яны палезылі па драбіне на гарышчу. Там была ўся разьведка. Хто ляжаў, хто стаяў на каленях і ўглядзеў праціўнікаў, дзе ляжалі забітыя чырвонаармейцы. Ніхто іх ня прыбралаў, не закопваў.

Прыякала майскæ сонца. Чарацічная страха разагравалася: на гарышчу сядзеў становішча неўмагату. Разъведчыкі сталі бурчыць, але палітрук Канькоўне асьмельваўся адміністратор загад Грубнікава. Хутука ён вярнуўся і вырычыў із дыхуты: «Злазыца!. Пойдзем ў Савецкія хутары».

Доўга ішлі зялёным стэпам. У Міхайлаўцы затрималіся. У першым-жад садку селі адпачыць. Із хаты выйшаў нягэглы дзядок. Грубнікаў да яго: «Прынясі нам, дзед, варэнікіў». Дзед пакруціў галавою: «Нэ маю ні варэнікіў, ні парэнікіў. Всё роздаў». А Грубнікаў: «А мы забачым, як ты раздав. І да разъведчыкаў: «Праверыць».

Разъведчыкі накіраваліся ў хату, толькі Іван Таран адмовіўся: «Незакінчым мородзіствам займатыся нэ буду». Грубнікаў падскочыў да яго з аўтаматам, але Івана загарадзіў сабою Васіль Васільевіч, кажучы: «Прыберажыце патроны для фрыцаў, тварыш Грубнікаў. Мы абыдземся і без Тарана». Не чакаў камандзір такой «контрревалюцыі», але апусьціў руку з аўтаматам, бо ў штабе даведаўся: «Мы ў акуружэнні».

Не знайшоўшы ні «варэнікіў», ні «парэ-

нікіў», падыбалі ў Савецкія хутары. За вялікай вёскай—шырокая спэція без адзінага кусыціка, толькі, як гумно, высіцца валун. Да таго валуна з усіх бакоў ідуць чырвонаармейцы, едуць кавальярысты, танкі. Язэп ажно жахнуўся, як убачыў такую колькасць людзей і тэкнікі. Яму здалося, што тут сабралася ўся Чырвоная армія ССР. Не паверыў ён танкісту, які абланяў разъведчыку па дарозе да валуна і крыкнуў: «Капут, матка!» Як даведаўся Язэп пазней, танк, зь якога крыкнуў танкіст, і яшчэ танкіст з дзесенці вырваліся із Харкава, які Цімашэнку не ўдалося адбіць у немцаў.

Тым часам над галовамі пратараҳцеў «кукурузынікі» і прыязмліўся каля валуна. Разъведчыкі стаялі далекавата ад валуна, але ўбачылі, як на валун узабраліся трох «вялікія шышкі». Адзін з іх —каманднучы Украінскім фронтам, маршал Цімашэнка. Ён звярнуўся да прыступных з заклікам:

«Таварыши чырвонаармейцы, камандзіры і палітработнікі! Не схаваю ад вас: мы акружаны пераважаючымі сіламі ворага. Выход пакуль што адзін—сягоння ўночы мысім прарывацца. Прарывацца праз Данец на Лазавенку. На Лазавенку таму, што адтуль нам на выручку ідзе танкавая калёна імя таварыша Сталіна». Пачулася рэдзенъкае: «Ура! Цімашэнка й яго памочнік зьлезылі з валуна, селі ў «кукурузынікі» і паліцелі прарывацца на ўсход.

—Бачыш, —злосна сказаў Васіль Язэпу, —вы дурні, прарывацца, а ён, сволач, ужо прарываўся.

Язэп паддакніў:

—Ды, каб я быў Сталінам я яго, дурня, расстраляй-бы. Мы-ж лічы паўгода сядзелі ў «мяшку». Толькі Купянск быў у нашых руках, як-бы брама на ўсход. Трэба было ня лезыці на Харкаў, расшыраць Купянскую браму, не чакаць, пакуль яе захопяць немцы,

А цяпер галодныя мусім прарываца на Лазавенъку. Пакладуць нас там немцы, як бараноў.

—Вы, як сабі хочэтэ, а я на прорів нэ піду.

—Ціха будзь!—цыкнуў на Таран Язэп. Канькоў пачуе.

Канькоў узяў на сябе функцыі Грубнікава, які дзеесці згубіўся. «Згубіліся» і камандзір чацвёртай батарэі Шаўчэнка, і камісар Іваненка. Яны-ж украінцы, лягчай было выпрасіць у землякоў вонратку і пераапрануцца, а то і ў прымы прыстаць да Аксаны ці Агрыпіны. А разъведчыкі ляжалі ў хлеве на саломе, лузалі падсолнухі, съцібранныя ў гаспадара. Ляжалі, балакалі, чакалі страшнае ночы. А ноч нечакана наступулася з грымотнымі хмарамі і бліскавіцамі.

—За мною!—скамандаваў Канькоў.—Ён стаў з аўтаматам у руках калі дзъяврэй, пратрускаў разъведчыкай. Васіль затрымаўся і спытаў з падкавыркай: «А ці танкавая армада імя Сталіна прывязе нам хоць па сухарыку?

—Прывязе ня толькі па сухарыку.

—І па дамавіне.

—Не выскаляйся, а правальвай!

Васіль не правальваў, а чакаў, што будзе рабіць Канькоў з Іванам Тараном, які не падняўся з саломы.

—А ты чаго кантуешся, таварыш Таран? Асобнае камандычакаеш?—вызвярыйся Канькоў і наставіў аўтамат. Васіль скліпі за рулю аўтамат, падняў угому, сказаў павучальна:

—Паберажыце, таварыш камандзір патроны для фрыйцаў.

Канькоў, як ашпараны, выскачыў із хаты і крикнуў: «За мной!»

Разъведчыкі павінаваліся, толькі Іван Таран не падняўся.

Да Лазавенъкі было далекавата. Калі за якіх пару гадзінай сталі набліжацца тры арміі з танкамі, артылерыйяй без гуркоў,

кавалерыйяй, пяхотай, расхадзілася навальніца: загрукаталі грымоты, сталі паласавацца неба бліскавіцы. Немцы ня спалі ў шапку: саданулі із граматаў, мінамётаў, кулямётаваў. Неба запалыхала ад ракетаў і бліскавіцы. Стала съветла, як у сонечны дзень. Неба абрушыла на няшчасных «русіш швайн» студзёнія шыхі дажджу. Усё перамяшалася: грукоцыце гарматаў, бліскавіцаў, успышак ракетаў, кроў забітых і парапененых з вадою. Крыкаў ня было чуваць, бачна было толькі, як лавіна шэрых шынэляў ў шуганула назад. Ляцелі конінкі, тараҳцелі танкі, беглі чырвонаармейцы. Язэп з Васілем ляжалі за камнем. Міма іх шмыгнуў Канькоў, Васіль смялянуў па ім з свае дзесяцізарадкі.

Мокрыя, але радыя, што жывыя, вярнуліся ў савецкія хутары. Не вярнуліся: Бабаджан і Хахлоў. Язэп і Васіль пераначавалі ў склепе з дабрадушнымі хахлушкимі. Яны пачаставалі іх белым хлебам і маслам. А пачасці салодкімі вуснамі.

Праснуліся два «друга» ад съвісту і грукатку бомбаў. Хахлушак у склепе не было. Выскачылі Язэп і Васіль на двор, каб забачыць, што там робіцца. Сонца стаяла высока і прыпякала, не шкадуючи праменяй, быццам прасіла прабачэньян ў «русіш швайн» за ўчарашию ўлеву. А навакол шмыгалі нямецкія «сьцярвятнікі», съвісталі і бухалі бомбы. Немцы съдзікалі мяшок, пакінуўшы на паўдні свабодную ад бомбаў прагаліну. Там, на ўзыўшы, стаяў адзінокі воз. Ён нібы клікаў: «Ідзеце сюды, хлопцы залазьце пад мяне, кладзецеся адпачываць. Тут вас не дастануць асколкі вашых-жя зяніткаў, якія асымельваючы ящэ пукцы.» Язэп з Васілем паслушалі гэтага таямнічага голасу і пашкандыбалі.

Калі яны прыблізіліся да воза, із акопчыка пад возам выскачыў румын і крикнуў: «Гэндэ гох»

Дань майго часу

Янка Юхнавец

Звычайнае

(празаічнае)

...у звычайнім шмат што сустрэніца.
Людзі здаровяцца, ручаюцца, жывуць.
і паміраюць у росквеце цялеснай моцы
не спраўляючыся, у душэўнай вялічыне
штосьцьлюбæе—клопатыбыцьця някончаныя,
насьледнікам бяз сораму пакінуць.

...паэтычнае свавольства
толькі для цябе паэты.
З мяшчанскаага, усё жыцьцё,
раптам творыцца ўспамінамі—
акрэслена, неразборлівымі запаветамі.

...звычайнае прылізалася
з газэтных новасцяй.
Там цяпер ніяма дамоў
(ваной разрушаныя),
але вуліца засталіся.
У працягу месяцаў абяцаюць,
іх зъмераную шырынёй дамоў,
падмуркі сціснучь вуліцы
вышынёй дамоў.

...адрас згубіўся мой.
Там знаюў, у Менску.
«вясной»
передаўся адрас кепска.

...не адступаеца імя Радзімы.
Зваротны адрас?
Атрымаў.

....атрэсеная галіны бы
з маёй дзяржавы—
смутная радасць.

Законамі ад яго рукі ў блізасці ад раю
свяятога ці благога.

Каін з цела Авэля душу,
выцадзіў на зямлю крывёй.

—Болесці найбольшыя не ў Души,
а ў целе нашым...

Але гульня з жыцьцём спрадвечная,—
Каін, шчыра ўпэўніўся,
і глянуў на неба хлусна-прадайнае,
а тады на Авэля распрастанага, забітага,
што на зямлі папалася, сустрэлася яму...

—Я маму пазаву,
што скажа мне над Авэлям памёрлым?
Налэўна, скажа:
—У мяне жальба найпершая зъявілася,
і магілку першую ў раю,
няхай Адам убачыць—
ён першым за мяне ў сьвеце.

...падыйшоў Адам.
Да крыві ля Авэля дакрануўся.
З далоні спырнуў на Каіна й Еву.

—Не багаслаўлення...
Каін, паглядзі, Каін, узірніся,
як постаць люстраца твая за ёй.
Съмерць ад сёньня будзе тлець
па зямлі ўсёй....

...накладзэмъвязнякіз зёлкамі пахучымі—
вопратка ад раю непаўторнага.
Спалім цела Авэля і кроў.
...у дыме між патомкамі ад Каіна
ускрэсіца любоў.
....няхай не па крыві плыве да іх.

1947. Баварыя.

«Ціхая песьня калыша сусъветы...»

Святлана Явар

* * *

На старой на звоніцы,
у сівої камяніци
гучным клічам званы
звонка люд на вялікі сход клічуць.

Кліч ня разам маліцца,
не раскайвацца ў розных грахах...
Кліч сабрацца, спыніца
і пачуць, і адчуюць немы страх.

За краіну, якая так многа гадоў
тоне-гіне ў таўшчэзных аблоках,
захлынаеца ў багне вякоў,
што стапталі яе мерным крокам.

Войскі злосных чужынцаў
дзялілі,
глумілі,
глыталі...
Толькі волі народу да шчасьця
яны не стрымалі.

Сарамліва дадолу
спускаючи веi,
стаіць сіратліва
аслабелая з доўгіх пакутаў.

у рваным адзеньні—
нязломная моцаю духу
(хоць жабрацтвам-калецтвам прыгнута):
прарасла бо з жывога насенінья
краіна. Божа, як перажыць
гэтых страшных гадоў завіруху?

Ціхая песьня калыша сусъветы,
будзіць натхненне для пекных санетаў,
сумам агортвае, жалем кранае,—
песьню сипявае кабета старая.

Бедна апранута, згалелая хатка,
вецер пад столлью гайдзе дзіцятка
(дрэмле, стаіўшыся, у люсьцы-кальсцы).
Пуста ў хаце, пустыя і міскі.

Ціхая песьня калыша сусъветы,
вырасце дзіцятка, стане паэтам,
хутка забудзеца маці і хату,
у чужынне будзе жыці праклятый.

Цяжка працай прыгнуты дашчэнту,
будзе ня бачыць за ёю ён съвету...
Матчыну песьню сипяваць, што трывае,
зьботы чужынёю дух—узынімае...

* * *

Вільгацьцю дыхаюць съцены таўсты—
съцены суровай цямніцы маёй.
Сілы халодныя, сілы благія
пільна варуюць зъмярдзельны спакой.

Птушкі дзяяруцца аб съцены цямніцы,
шолахі крылаў, маўчаныне іnoch...
Божа, калі-ж з акаяннай вязыніцы
выпусьціш ў полымя зоркавых ноч?

Рэха абуджаных дзён

Васіль Супрун

Жураўлі

Прагна ўглідаюся ў клін жураўліны,
Крыкі іх думы палоняць мае.
Гляньце!

Ляціць-жа яны праз даліны
недзе ў съяніца мясьціны свае.
Нават і птушкам раздіма патрэбна.
Край свой штогодна іх цягне чамусь.
Хто -ж вінаваты,
 што здрадай ганебнай
Каіны пляміць Цябе,
 Беларусь?

Слонім, 1987

Вярганьне

Прыйсцінцы—бяроза.
Калісці стаяў побач крыж
На малітву
зьблісаліся людзі сюды надвячоркам...
І здаецца нядайна было гэта.
Божа, калі-ж
праляцелі гады?

Дагараючи ўпаўшаю зоркай.
А прайшло аж паўсотні
і вёснаў, і летаў, і зім.
Лёс раскідаў людзей,
нацярпецца прыйшлося нямала.
І на мейсца малітвы
прыйшоў я сягоньня адзін, —
ні сяброў, ні крыжа
на гасцінцы тым нашым ня стала.

Сядзъ, пагаворым

Крышачку сядзъ,
адпачні,
пагаворым.
Можа й успомнім былое, браток.
Хоць і ня хочацца згадваць аб горы,
але й яно—нашай долі шматок.

Так ужо пэўна збудованы людзі,
што перажытае цяжка забыць.
Боль, ён-бы каменем цісне на грудзі.
Іншым нам і ня быць.

Кажаш — і ты, схамянуўшыся наччу,
доўга качаешся з боку на бок,
лягеры сніш, кайданы, адзіночку,
Поўнач, тых зьдзекаў кашмарны клубок.

Сядзъ, пагаворым.

Цяпер, браце, можна,
горкую праўду казаць, хоць цішком.
Можа ня ўсюо,
 бо з хвілінаю кожнай
могуць зрабіць гэта новым грашком.

Тыя-ж чыны, толькі ў крэслы другія
сёньня паселі, прыцішыўшы роў.
Кажуць: на праўду ў іх алергія,—
час не змывае няяніную кроў.
1964 г.

* * *

Браты! Шаноўныя!
Зъвяртаюся да вас з пытаньнем:
Няўжо да скону будзем валачыць
Ярмо чужое
І з каленъ ня ўстанем?
Няўжо і сёньня сэрца прамаўчыць?

Яшчэ ня скора званок, а мы—
навучэнцы Віцебскага мас-
тацкага тэхні-
кума, калія тры-
цаці хлопцаў і
дзяўчын—разъ-
мсыціліся ў кля-
се разам з нату-
ральщикамі і Фё-
дарам Адоль-
фавічам Фогтам. Калі бачыш
яго ўпершыню
дзівішся вонка-
васьці гэтага
чалавека.

Незвычайна вялікі рост, сутулы, пароду-
нальна невялікая галава для двухметровай
фігуры. Смуглы твар, вялікія карыя, злыёгкую
на выкаце вочы. Жылістыя кісцы рук з ду-
гімі пальцамі съведчаць, што перад намі
або артыст, або мастак.

Фёдар Адольфавіч насыў доўгую шэрую
блузу-талстойку і чорны шаўковы, заўсёды
адолькава павязаны бант.

Мы пераймалі яго звычкі і, як многія
мастакі ў дваццатыя гады, таксама наслі-
блузу.

Любілі мы Фёдара Адольфавіча Фогта і
за тое, што ён добра граў на рапалі, любіў
тэтр, цудоўна ведаў яго. Ён умееў выклікаць
цікавасць да многага, міма чаго часам
пройдзе, так і не ўбачыўшы нічога арыгі-
нальнага. І вучыў ён, студэнтаў, па-свойму,
здавалася, без усялякай праграмы, а да-
біваўся посыпехаў хутчэй чым іншыя.

Ён, вучань прафэсара Д. Кардоўскага,
пасыля заканчэння Акадэміі мастацтваў
у 1915 г. Ф. Фогт доўга працаў тэатраль-
ным мастаком.

Пачатак № 5(5)—9(19), 5(25)-6(26)

З 1919 г. стаў
выкладаць у на-
шым тэхнікуме.
Ён быў усебако-
ва адукаваным
чалавекам, глы-
бока ведаў літа-
ратуру і маста-
цтва. У яго «пер-
спектыва» з су-
хой навукі пера-
тваралася ў ці-
кавейшы закон,
без якога не-
магчымы ні жы-
вапіс, ні графіка,
не кажучы ўжо
аб архітэктуры.

Кожны вурок Фёдара Адольфавіча не
быў падобны на папярэдні. Іншы раз, на-
прыклад, на працягу дзяўюх гадзін мы ма-
лявалі мадэль у руху. Праз кожныя пяць
хвілін натурышык мяняў палажэнне торса,
рук, ног а мы павінны былі пасыпець пера-
даць складаную схему руху. Развівалі мы
таксама зрокавую памяць. Мадэль знаход-
дзялася за сыпіной. Час ад часу нам даз-
вялялася аглянуцца.

Падобныя трэніроўкі прыносялі цудоў-
ныя вынікі. Прыйгаваеца вурок Фёдара
Адольфавіча, прысьвечаны кісцы чалавечай
рукі. Форт прыйшоў з вялікай пачкай рэ-
прадукцыяй з партрэтаў, напісаных маста-
камі розных эпох. У кожнай кампазыцыі
былі руки. Пакідаючы ў партрэце непры-
крытымі толькі руки, ён пытаяўся, каму яны
належалі. Мы лёгкага адрознівалі руки
арыстакратуў ад руک людзей фізічнай працы,
але блыталіся ва ўзросце, паколькі руки
маладога чалавека, які займаецца фізічнай
працай, значна старэй за руку маладога
гультая.

Мы працавалі, а Фогт падыходзіў да кожнага і даваў парады. Але не было выпадку, каб ён сам браў аловак і рабіў прапаўкі. Толькі сέньня я зразумеў, што ён не хачеў пазбаўляць маладога чалавека магчымасці самому разбарацца ва ўсім.

Не ўсе студэнты ведалі, што наш настаўнік быў хворы на сухоты. Ён умей хаваць сваю хваробу і заўсёды заставаўся добрым, не выклікаючы да сябе жаласьці. Усё гэта атрымлівалася ў яго сама сабою, бяз позы.

У цяжкія трыццатыя гады тэхнікум атрымліваў мала фарбаў і пэндзеляў. Паперы не было зусім. Фёдар Адольфавіч выдаваў мне як старасьце курса шпалеры, адваротны бок якіх мы скарыстоўвалі для малюнка вугалём. Пад аловак ішлі малюнкі выпускнікоў мінулых гадоў. Я бачыў як цяжка было Фёдару Адольфавічу рассставацца з гэтымі работамі. Ён доўга пераглядаў, перекладаў іх, аберагаючы ўсё леплае. Між іншым, з работ навучэнца ў ён потым стварыў вельмі цікавы музей тэхнікума.

Фогт арганізаваў у нас графічную майстэрню з досыць багатым на тыя часы тэхнічным абсталяваннем. Яшчэ пры яго жыцці на базе майстэрні было адкрыта графічнае аддзяленне, на якім займаліся вядомыя цяпер мастакі Б.Басаў, В.Ціхановіч, І.Давідовіч, Л.Ран, Д.Генін, Ул.Сакалоў, Н.Галлоўчанка ды іншыя.

Жывапіс выкладалі В.Волкаў, М.Эндрэ, Ул.Хрусталёў. Уладзімір Якаўлевіч Хрусталёў быў адным з найлепшых наших настаўнікаў. Яго запрасіў на працу ў тэхнікум Міхаіл Аркадзьевіч Керзін.

У Хрусталёва быў зусім інакшы чым у Фогта «почырк» выкладання. На падлозе, напрыклад, ляжалі табурэты (тры) і цэлы тыдзень мы іх малівалі. Маляваць адразу тры та-бурэты было нялёгка. Лініі ножак

перасякаліся ў перспектыве, стваралі складаныя хітраватыя съпляценыні. Трэба было будаваць дадатковыя і дапаможныя лініі, што ў сваю чаргу ўскладняла работу. Шмат разоў, паутараючы малюнак, студэнты часамі ўпадалі ў адчай і начынілі абураца. Часцей за ўсё ў такія моманты з'яўляўся Уладзімір Якаўлевіч. «У чым справа?»—пытаўся ён. На нас адкрыта глядзелі яго шэрыя ўдумлівія очы.

Хрусталёў быў хударлявы чалавек, трохі вышэй сярэдняга росту, з кучаравай чупрынай, нейкімі вузлаватымі рукамі, пры гальштуку і ў чорным гарнітуры. Акуратны ва ўсім. Чыста паголены. Голос ціхі. Амаль шэптом з'яўляўся ён да ўсіх толькі на Вы. Калі браў у руکі аловак, мезенец сам па сабе ішоў уніз, упіраючыся ў паперу, нібы цыркуль ці муштабеля.

Дзе засвоіў гэтыя манеры патомны пучылайскі рабочы-сълесар, якому ў тыя гады было ўсяго грыцыцаў трэх, — ніхто з нас ня ведаў. Вельмі сціплы чалавек, добры масатак, які нялёгка прабіў сабе шлях у масацтва. Уладзімір Якаўлевіч пакінуў нам многа цудоўных пейзажаў і карцін. Вельмі шкада, але здарылася так, што няма ў нас пра яго ні манаграфіі, ні хоць-бы буклета.

Валянтын Віктаравіч Волкаў, настаўнік Хрусталёва, расказваў мне пра яго. Упершыню В.Волкаў сустрэўся з маладым Хрусталёвым у выяўленчай студыі рабочай моладзі ў Петраградзе ў першыя гады рэвалюцыі. Узенъ Хрусталёў рабіў запалнічкі і ладзіў прымусы, а ўвечары прыходзіў у студыю, кіраўніком якой быў В.Волкаў. Ужо тады ён паказваў цікава выкананыя каменем — мініяцюрныя барэльефы галовак, рэзанія па сланцовай косьці. Гэтаму мастацтву ён не зраджваў да апошніх дзён свайго жыцця, Пасля заканчэння студыі разам з настаўнікам Хрусталёў пераехаў у Веліж, а

затым у Віцебск.

Засцяты паліяўнічы, Уладзмір Хрусталёу вельмі любоў зборю. Стрэльба прываблівала яго як прадмет мастацтва, які здзіўляў сваёй плястыкай, разьбой, вараннем і чарненнем. Ён лёгка адрозніваў маркі зброі і высока ставіў тульскіх майстроў. Часта на курс ён прыводзіў сабаку — і мы малявалі і ляпілі яго па чатыры гадзіны запар. Наш тэхнікум быў з падагагічным ухілам, і Уладзмір Хрусталёу з надзвычайнім веданнем справы выкладаў ня толькі малюнак, але і педагогіку. Зыдзіўляла эрудыцыя маладога выкладчыка. Трэба сказаць, што навучэнцаў мала радавала персыпктыва стаць настаўнікамі малявання ў школе, а Хрусталёу, які сам любіў выкладаць, здолеў прывіць гэтую любоў і студэнтам: Мы любілі яго. Мабыць яшчэ і таму, што ў яго была адночна няявлікая розніца з ўзроўнем з вучнямі.

Успамінаеца і Юдовін, вучань і сябра Пэна. Ба ўсіх даваенных каталяхах выставак мы сустракаем рэпрадукцыі твораў гэтага цудоўнага мастака. Некаторыя мастацтва-знаўцы несправядліва крытыкуюць яго творчасць, асабліва пэрыяду 20-х гадоў, абвінавачваючы яго ў апалаітычнасці і сузіральніцтве. Кажуць, быццам яго творчасць замыкаецца ў вузкім коле «кварталаў яўрэйскай бедноты», архітэктурных помнікаў сынагог, цэрквяў і касыёлаў, віцебскіх ускрайніх, пейзажаў над Віцьбай. Што-ж, гэта быў съвет, у якім давялося доўга жыць мастаку. І зь якім густам і тактам, а галоўнае, зь якой задушэўнасцю Юдовін маляваў яго.

Мастак-рэаліст, ён да 1928 г. стварыў бліскучы графічны цыкл аб грамадзянскай вайне. Жывучы ў Ленінградзе, ён таксама стварыў сэрыю гравюр, прысьвечаных Беларусі. Майстар лінагравюры і скілаграфіі,

цудоўны майстар кампазыцыі і малявальщик, Юдовін упłyваў шмат на каго зь беларускіх мастакоў.

Прыгадваючы педагогаў тэхнікума, неўдзяга абмінуць навучэнцаў, бо выпускнікі тэхнікума склалі ядро беларускага калектыву мастакоў, якія ўжо ў час першай дэкады беларускай літаратуры і мастацтва ў Маскве (1940) атрымалі шырокая прызнаныне. Грамадзкасць Масквы ставіла беларускіх мастакоў на другое месца пасля мастакоў Расейскай Фэдэрэцыі. Некаторыя з выпускнікоў сталі народнымі мастакамі, заслужанымі дзеячамі мастацтва ў БССР, прафэсарамі, дацэнтамі вышэйшых навучальных установаў. Многія з быльх студэнтаў сёньня прызнаныя майстры. А многія загінулі ў змаганні за Айчыну. Мне хочацца прыгадаць некаторых з тых, чые імёны напісаны залатымі літарамі на мемарыяльных дошках у нашым Саюзе мастакоў.

Ягор Ізмайлаў, скульптар, чалавек высокай эрудыцы. Ён шмат чытаў, набываў рэдкія выданні па мастацтву. Яго аднапакаёва кватэра на вуліцы Карла Маркса была сапраўднай бібліятэкай, дзе на паліцах стаялі і кнігі клясыкаў, і першыя адбіткі афортаў Рэмбранта. Калі фашисты захопнікі напалі на нашу Бацькаўшчыну, Ягор стаў у рады барацьбітоў. Працуячу разам з жонкай Людмілай Зданоўскай у смаленскім падпольні, ён збраў фотаматэрыялы, дакументы, розную інфарамацію і перадаваў за лінію фронта. Сярод падпольшчыкаў аказаўся правакатар, і Ізмайлаў з жонкай трапілі ў рукі гестапа. Адступаючы, фашисты перавезлі Ізмайлава з жонкаю ў Менск. Тут яны былі нейкі час у канцлягеры, а пасля зноў трапілі ў турму. Людміле працавалі выбор «або турма або выезд у Нямеччыну». На гэтым звесткі пра патрыётку абрываюцца. (Лягер на вуліцы Краснай быў

такім-жа лягерам съмерці як і астанія вязыні ведалі, што пад выглядам адпраўкі ў Нямеччыну іх пагрузяць у машыны й атруцяць газамі! Ізмайлаў прабыў у менскім лягеры нядоўга. Начальнік лягера, кажуць, прымусіў яго вылепіць ягоны партрэт. Скульптар працаваў як заўсёды, бо быў рэалістам, спяшацца не было патрэбы, работа цягнулася калі 3-х тыдняў—часу хапала нават на размовы, начальнік добра гаварыў па-расейску. Аднойчы размова дайшла да шчырай гаворкі, і начальнік запытаяўся:

—Скажы Ізмайлаў, а калі-б я трапіў табе ў рукі, ты застрэліў-бы мяне ці пашкадаваў-бы кулі—засёк?

Адказ быў лаканічны
—Засёк-бы.

Жыве ў памяці і жывапісец З.Мірынгоф. Ён займаўся ў тэхнікуме яшчэ тады, калі дырэктарам быў М.А. Карзін. Мірынгоф пакідаў уражаныне флегматычнага, інэртнага, словаў ён зь сябе літаральна выціскаў, робячы частыя паўзы. Затое ў творчасці ён быў красамоўным. Мне помніцца яго эцюды і пейзажы ў халоднай гаме таго часу, калі ён пасъля вучобы ў інстытуце пераехаў на сталеё жыхарства ў Менск. Этыя пейзажы, шчыра кажучы, мне падабаліся ня вельмі. А вось напісаная крыху пазыней карціна «М.В. Фрунзе ў штабе Заходняга фронту» была цікавая па кампазіцыі, актыўная па агульнаму каліярту. Гэта была сапраўдная ўдача мастака. Фашысты расправіліся з З.Мірынгофам у першыя-ж дні пасъля захопу Менску.

Скульптар Жораў. Бландзін зь ярка-блакітнымі вачымі, не весялун, вельмі талентавіты. Пасыпахова скончыўшы курс па скульптуре ў М.А. Керзіна, Жораў не абмежаваўся толькі скульптурай. Ён любіў маляваць і пісаць маслам, афармляў спек-

таклі. Выдатны расказчык, ён умеў смяшыць сяброў сваімі неверагоднымі гісторыямі. Часам ён раптам звінікаў на доўгі час, а пасъля звяўляўся і яго рэпэртуар абраўляўся. Дзе ён толькі ні быў і кім толькі ні працаўаў: і ў цырку, і ў кіно, і ў тэатры! Жораў нават выступаў на эстрадзе ў якасці мастака-«маменталіста».

Была ў Жораўа яшчэ адна прафэсія—ваенны лётчык. Ён выдатна валодаў майстэрствам кіравання баявых машын, быў выдатным парашутыстам. Скульптар загінуў у родным небе, змагаючыся з ворагам.

Гартаючы каталёг апошній прафэсійнай мастацкай выстаўкі, мы сустракаем фота яго скульптурнай группы—«Сярго Арджанікідзе ў разьведцы пад Барысавам». Гэта ўсё, што засталося зь ягоных твораў.

Багата часу прайшло з далёкіх гадоў вучобы, але і сёньня, прыходзячы ў майстэрню, думаючы над новымі творамі, адчуваш, быццам побач стаяць твае настатаўнікі і сябры па вучобе—Фогт, Хрусталёў, Керзін, Юдовін, Ізмайлаў, Жораў ды іншыя. І заўсёды ў думках раішся зь імі.

(Працяг у наступным нумары)

Экслібрис Яўгена Ціхановіча

Карні наша ГДУ

Дапамога ідзе на Бацькаўшчыну

Святлана Менская

Аб гэтай паездцы на Бацькаўшчыну на Першы зъезд беларусаў съвету кліўлендцы могуць расказываць доўга. І абы тым, якія насычаныя на падзеі былі ўсе гэтыя дні, калі спаца многім зь іх прыходзілася ўсяго па 4 гадзіны ў суткі. І гэта калі мець на ўвесь, што пераважная большасць гасцей мела за 60 год. І абы тым як «палаўлі» за імі журналісты розных выданняў, бяручы ін-тэрв'ю. І абы цудоўным канцэрце ў дзень адкрыцця зъезду, які проста зачараўвашаў багацьцем талентаў беларускага народу. Нягледзячы на тое, што многія беларусы з кліўлендскай групы ўжо ў мінулым годзе наведвалі Бацькаўшчыну (а многія і не адзін раз), гэтая паездка, мабыць, стане адной з найпамятнейшых для кожнага зь іх.

Вялікую ролю, пэўна адыйграў у гэтым Першы зъезд беларусаў съвету. Згодна апытаўніка 727 жыхароў рэспублікі Беларусь, якое праводзілася з 12 па 14 ліпеня 1993 году беларускай службай «Грамадзкі погляд»:

71% аптытаных ліцаў, што Першы зъезд беларусаў съвету дапамог у справе нацыянальнага адраджэння Беларусі.

79% упэўнены, што зъезд спрыяў ума-цаванню сувязьзяў паміж беларусамі, якія жывуць у розных краінах съвету.

54,4% жыхароў рэспублікі выказаліся за тое, што Першы зъезд беларусаў съвету ўмацаваў аўтарытэт Беларусі на міжнароднай арэне.

54,4% аптытаных ліцаў, што зъезд са-дзейнічаў сталаўленню беларускай дзяр-жаўнасці.

Дадайце да гэтых працэнтаў галасы кліўлендцаў, якія ўдзельнічалі ў зъездзе, і малюнак будзе больш поўны.

Нарэшце, дачакаліся й яны, беларусы замежжа, дні агульнага паяднання беларусаў. І першага сумеснага Купальля, калі насупраць даждлівой ночы, разам шукалі запаветную папараць-кветку, съяграві купальскія песні, кідалі ў Нёманянкі нацэзі. І вандроўкі ў Наваградак, на «каранацьцю Міндоўгі». А хіба можна забыцца дзень адкрыцця Першага зъезду беларусаў съве-ту, калі ягоных удзельнікаў цэпля віталі і прадстаўнікі ўраду, і беларусы Бацькаўшчыны?! Словам, гэтая паездка запомнілася ўсім: палітычнай, і культурнай, і сваёй на-цыянальнай праграмай. Але акрамя гэтага паездка кліўлендцаў насліла яшчэ і гуманітарныя характеристар. Аб гэтым мы сёння і хочам расказаць у часопісе «Полацак».

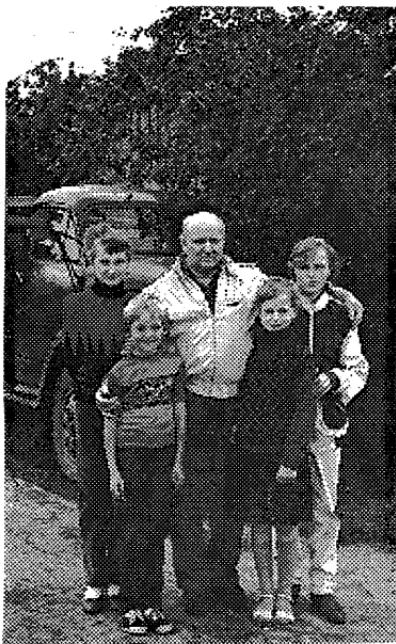
Пасля заканчэння працы Першага зъезду беларусаў съвету, калі паступова пачалі прыціхаць ўсе хваляваныні, звязанныя гэтым незабыўнай сустэречай, калі ўжо на трэба было бегчы на нейкую нараду або прыняцьцё, калі ў прэсе началі зьяўляцца артыкулы, прысьвеченныя іх сціплым асо-бам, кліўлендцы сталі зыбирацца да святоўкі і сябробу. Але найперш чым разъехацца да сваіх родных, група кліўлендцаў вырашила завезыці ў дзіцячыя шпітала мэдыцыну, якую яны прывезылі з Амерыкі. А мэдыцыны было нямала: 30 вялікіх пачак.

Разам з Сяргеем Карніловічам паехалі ў Докшыцы Алена, Наталья й Анатоль Лукьянчыкі, Марыя Несцер, Вольга Лука-

шэвіч, Ева Яраховіч, Лідзія, Андрэй і Міхась Мітраховічы. У Докшицах ужо ведалі пра прыезд гасцьцей і чакалі на іх. Калі хаты Ганны Кішэні кліўлендцаў з хлебам-сольлю сустрэла Яўгенія Карніловіч. Пэўна, што хлебам ды сольлю прыняцьцё не зачончылася. Гасцьцей запрасілі ў хату, дзе ўжо з вечара рыхтавалі для беларусаў Амэрыкі мясцовыя дэлікатэсы. Пасыля прыняцьця паехалі ў Докшицкі раённы шпіталь, добрыя ўзаемаадносіны звяякім былі ўстаноўлены мінульым летам. Перадалі 7 пачак, у якіх былі аднаразовыя шпрыцы, гумовыя пяльчаткі, вітаміны, абязбольваючыя прэпараты і... вата, за якую атрымалі

Яўгенія Карніловіч сустракае гасцьцей

Сяргей Карніловіч разам з пляменынкамі асобую падзяку, бо, як сказаў галоўны доктар шпітала сп. Буцько раён штомесячна атрымоўвае ваты, якія ў параўнанні з патрэбамі ў ёй, проста кропля ў моры. (Між іншым, ситуація з ватай і іншым «хадавымі» мэдычнымі прэпаратамі была аналагічнай на Гомельшчыне і на Берасцьцейшчыне, куды пазней была завезена мэдыцина). «Падумайце, — казаў доктар Буцько, — якую мэдычную дапамогу мы можам аказаць хвораму, калі не хапае самых элементарных рэчаў».

Пасыля перадачы мэдыцины ў Докшицкі раённы шпіталь і размоваў з мэдычным пэрсаналам, кліўлендцы заехалі ў в. Барсукі

У Докшыцах, перад ад'ездам у раённы шпіталь

да старшыні калгаса Фёдара Маскаленка.
Фэдзя запросіў кліўлендцаў у сад.

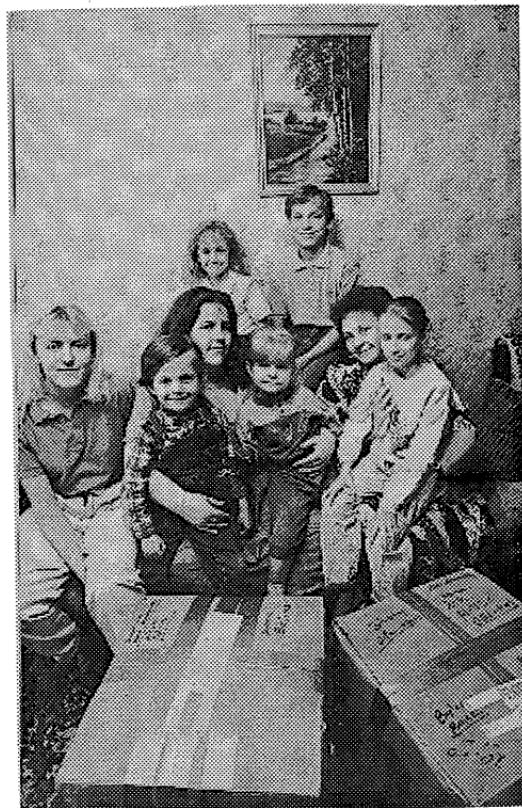
Маліна, чырвоная і белая парэчка,
агрэст,—кусты ажно ламіліся ад ягад. Зьбі-

У садзе Федзі Маскаленка

раць з куста ягады, якія так і прасіліся ў рот, было ўжо крышку экзатычна для іх. Усё гэта нагадвала ў нечым бестурботнае дзяцінства, бацькоўскі альбо дзядоўскі сад, у якім калісьці расьлі вось такія-ж смачныя, прыгожыя, а галоўнае зь нейкім «натуральным», вельмі прыемнымі вадарам ягады. (Тыя-ж самыя ягады ў амэрыканскіх «супэр-

маркетах» зусім ня маюць паху і смакуюць інакш, чым на Бацькаўшчыне). Тады яны, дзеці, чакалі гэтага чароўнага месяца ліпеня, калі можна было удосталь пасэцыі фрукту і агародніны...І вось зноў ліпень, зноў пасыпелі ягады ў садзе. Іх можна есці колькі хочаш...Шкада, што нельга вярнуць іх дзяцінства і тых шчасльвых га-

У сям'і Кулікоўскіх радасная падзея: прыйшлі пачкі з Амэрыкі

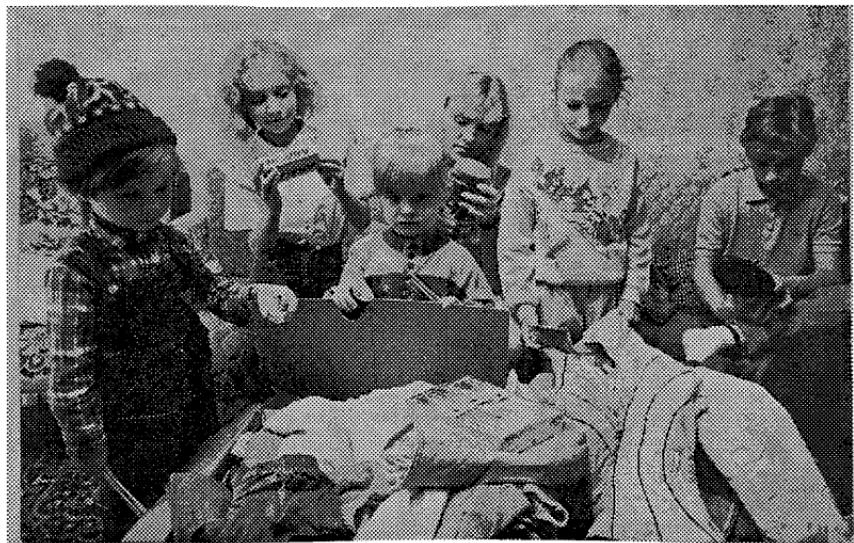
доў жыцця на Бацькаўшчыне.

Пасля экскурсіі па саду і успамінаў, навеяных збиральнем ліпенскіх ягад, кліўлендцы зноў паехалі ў Менск. А там, падзяліўшы застаўшуюся мэдыцыну на роўныя часткі, павезлі яе ў розныя куткі Беларусі. Адну часць Сяргей Карніловіч завез на Гомельшчыну. Другую—спадарстваў Лукьянчыкі і Марыя Несцер завезлі ў Бярэсцце. А трэцюю частку Вольга Лукашэвіч і Эва Яраховіч адвезлі ў Лунінец.

Акрамя мэдыцыны кліўлендцы прывезлі на Бацькаўшчыну пачкі з дзіцячай адзежай для сірацінцаў. Гэта ня першая дапамога для дзяцей-сірат. Ужо некалькі гадоў збірае і пасылае ў Беларусь для сірацінцаў пачкі з дзіцячым адзенінем Сяргей Карніловіч. У мінулым годзе ён пераслаў 12 пачак, а прыйшло па назначэнню ўсяго 6.

Гэтым разам Сяргей Карніловіч перадаў прывезеныя кліўлендской группай пачкі старшыні Дзіцячага фонду духоўнага й інтэлектуальнага Адраджэння «Сакавік» Марыі Міцкевіч. Дзіве зь іх яна перадала ў сям'ю насташніцы Людмілы Кулікоўской, якая ўзяла на выхаванье з дзіцячага сірацінца 11 дзяцей: малышоў Таню, Дзіму, Таню і старэйшых Антона, Алешу, Галю, Святetu, Тасю, Аўгена, Лену. Колькі радасці было дзяцям ад атрыманых абновак і пачастункаў уявіць ня цяжка.

Наогул, гуманітарная дапамога аказвалася кліўлендцамі неаднойчы. На-прыклад, гэтым летам у складзе дэлегацыі съятуара Поля Мура ездзілі з грузамі гуманітарнай дапамогі ў Беларусь Алекс Міраеўскі і Янка Раковіч. Але аб гэтым чытаіце ў наступным нумары часопіса.

У сям'і Кулікоўской ідзе прымерка новага адзеніння з Амэрыкі

ЧАРЫБІЛСКІ ШЛЯХ

Заява Беларускага ПЭН—цэнтра

Дзеля выкананыня XII Рэзалаюцы Асамблеі дэлегатаў Міжнароднага ПЭН-клуба «Міжнародная салідарнасць з ахярамі аварыі на Чаробыльскай атамнай электрастанцы», унесенай Беларускім ПЭН-цэнтрам (26 красавіка 1991 г. Парыж), і беручы пад увагу ліст Генеральнага сакратара Міжнароднага ПЭН-клуба Аляксандра Блока былому Прэзыдэнту СССР Міхаілу Гарбачову ад 2 мая 1991 г. які адлюстроўвае адносіны Асамблеі да трагедыі, а таксама да замоўчання праўды пра яе, Беларускі ПЭН-цэнтр працягвае трывама чарнобыльскую праблему ў пойлі зроку. Сябры Беларускага ПЭН—цэнтра ўважліва азнаёміліся з апублікованым дакладам Міжнароднага кансультатыўнага камітету МАГАТЭ «Радыёлігічныя вынікі аварыі на Чарнобыльскай АЭС у СССР: ацэнка ахоўных мер», які з дапамогай сродкаў масавай інфармацыі атрымаў даволі широкую вядомасць у сьвеце.

Прызнаючы карыснасць такога праекта МАГАТЭ, да падрыхтоўкі якога былі прыцягнутыя вядомыя эксперыты, Беларускі ПЭН—цэнтр бярэ на сябе съмельасць не згадзіца з шэрагам яго надта спрэчных высноў і заключэнняў, таму што яны ўлічваюць да-лёка на ўсе дадзеныя, а часта і супярэччаюць рэальным фактам трагічнай рэчаіснасці ў Беларусі. Гэта тычыцца, у прыватнасці, беспадстаўна аптымістычных высноваў даклада, калі гаворка ідзе пра ўзьдзеяньне радиацый на здароўе людзей, і ацэнкі варыянтаў канцэпцыі пражываныя на забруджаных тэрыторыях. Даклад, на жаль, таксама абыходзіць маўчаннем многія рэалныя бакі праблемы, якія існуюць у Беларусі.

У гэтай сувязі зъвяртае на сябе ўвагу той відавочны фактар, што слабасць сваёй пазыцыі, непераканаўчасць сваіх вывадаў усьведамляюць і самі аўтары даклада, калі яны прызнаюць у ім, што «высновы і рэкамендацыі абумоўлены рамкамі і абмежаваныямі задумы, пра што ў ідэальным выпадку группы экспертаў, якія працавалі над ажыццяўленнем праекта, павінны былі мець час і рэсурсы, дастатковыя для дакладнага вывучэння незалежнай праверкі ўсёй даступнай ім інфармацыі, а таксама для правядзення больш широкіх незалежных аналізаў, што нібыта «нерэальна было разлічваць на магчымасць правядзення такіх усеабыдных работ, ды яны і не былі б цалком апраўданыя.»

Па сутнасці, даклад МАГАТЭ адлюстроўвае перш за ўсё пазыцыю ядзернай прамысловасці, непасрэдна зацікаўленай у вытворчасці, устаноўцы і эксплуатацыі ўсё новых і новых атамных рэактараў, і такім чынам, ба ўтойваныні сапраўдных маштабаў чарнобыльской трагедыі. Складаўца ўражанье, што экспертыза МАГАТЭ адлюстроўвае мэтанакіравану палітыку гэтай арганізацыі, яе накіраванасць на ўсялякае разъвіццё атамнай энергетыкі, яе стратэгію барацьбы з узрасточым недаверам ў сьвеце да гэтага віду энергетыкі. Таму многія аўтарытэтныя вучоныя ставяць пад сумненьні незалежнасць экспертызы і ацэнкі МАГАТЭ ў адносінах да чарнобыльскай катастрофы.

У сувязі з гэтым Беларускі ПЭН—цэнтр заклікае ўсе нацыянальныя ПЭН—цэнтры:

Адшукаць магчымасці, каб апублікаваць у прэсе вышэй памяняённую Рэзалаюць-

Парыжскай Асамблеі дэллетагатаў ліст А.Блока Міхалу Гарбачову ад 2 мая 1991 г., а таксама дадзеную Заяву, і пасылаць копіі публікацыі Беларускаму ПЭН-цэнтру.

Лічыць, што праведзеную МАГАТЭ экспертызу аізнкі выніка ў чарнобыльскай катастрофы для жыхцца і здароўя людзей у Беларусі й іншых пацярпейшых рэгіёнаў ў СССР нельга прызнаць канчатковай тату неабходна працацаць далей у гэтым пляне на нацыянальным і міжнародным узроўнях. У праватнасці, мэта згодна правесці падатковая паглыбленая дасьледаваніні яшчэ неахопленых МАГАТЭ аспектаў чарнобыльской проблематыкі з прыцягненнем спецыялістаў Беларусі, Украіны, Рәсей, міжнародных арганізацый, аўтарытэтных гра-

мадзкіх рухаў, у тым ліку Міжнароднага ПЭН-цэнтра.

Прасіць міжнародны рух умяшацца, ажыць цвіць сапраўды незалежную экспертызу з дапамогай вышэй названых арганізацый.

Прасіце салідарнасць з заклікам Генеральная сакратара ААН аб шчодрай і даўгачаснай дапамозе ахвярам катастрофы ў сувязі з трагедыяй на Чарнобыльскай АЭС.

Давесці да ведама грамадзкасці, што Беларускі ПЭН-цэнтр прымае ахвяраваніні ад розных арганізацый і прыватных асоб, якія жадаюць дапамагчы тым, хто пацярпей ад аварыі, пры гэтым Беларускі ПЭН-цэнтр гарантую эфектыўнае выкарыстаныне сродкаў і поўную інфармацыю пра канкрэтнае прызначэнне кожнага ахвярання.

1 сакавіка 1993 г. у Менску паміж дзіцячым шпіталем №4, Рэспубліканскім інстытутам мэдычнай радыяятні і дзіцячым шпіталем г.Пітсбургу падпісаны спэцыяльная праграма аб супрацоўніцтве й дапамозе. Згодна ёй амэрыканскі ўрад выдзеліў для Беларусі 260 тысяч даляраў. Адзін з пунктаў праграмы прадугледжвае прыезд беларускіх дактароў у дзіцячы шпіタル г. Пітсбурга. На здымку: гутаркі ў час прыезду беларускіх дактароў у Пітсбург. Зълева направа: прафэсар пэдыятраты д-р Томас Фолі (другі зълева), д-р Марыя Дэмковіч, рэктар Беларускага мэдычнага інстытута Аляксей Кубарка

ЗГУКІ БАШЬГАУЧЫНЫ

Прывітаньне

Прэзыдым Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь 7 ліпеня 1993 г. прызначыў Сяргея Мартынаўа рэпрэзэнтаваць Рэспубліку Беларусь у Злучаных Штатах Амэрыкі ў якасці амбасадара. Старшыня Вярхоўнага Савету Станіслаў Шушкевіч даслаў паслу Сяргею Мартынаўу Вярыцельную грамату для перадачы яе Прэзыдэнту Злучаных Штатаў Амэрыкі Білу Клінтану.

Пасол Сяргей Мартынаў вярнуўся зь Менску ў Вашынгтон 13 верасьня, а 20 верасьня ён уручуў копію Вярыцельной граматы намесніку дзяржсакратара ЗША. Таксама пасол Сяргей Мартынаў будзе прыніяты Прэзыдэнтам ЗША і падчас гэтай сустэрэзы ўручыць арыгінал Вярыцельной граматы Білу Клінтану.

Рэдакцыя часопісу «Полацак» шчыра вітае пасла Сяргея Мартынаўа і сп-ю Маргарыту Мартынаўу і зычыць ім здароўя, посыпехаў у працы. Жадаем Вам, шаноўны пасол Сяргей Мартынаў, годна рэпрэзэнтаваць Рэспубліку Беларусь у Амэрыцы.

З ЖЫЩЯ ЭНІГРАЦЫЙ

Падзяка

Калі мы пачалі выдаваць часопіс «Полацак», то фатаграфіі адбівалі на ксэраксе, і яны не былі выразнымі. Прыходзілася для некаторых фатаграфіяў замаўляць «клішэ», за якія плацілі ад 12 да 20 доляраў за здымак, у залежнасці ад памеру. У мінулым годзе М.Белямук купіў скенэр для фотаздымкаў, якасць іх палепшылася, але усё роўна не задавальняла нас, бо тэхнічныя мажлівасці прынтару былі замалыя.

У жніўні гэтага году мы зьвярнуліся да некаторых нашых падпішчыкаў з просьбай фінансава дапамагчы купіць прынтар з больш высокімі тэхнічнымі мажлівасцямі (600 Дп). Некаторыя асобы адгукнуліся. Мы шчыра ўдзячныя за іхнюю дапамогу, бо яна ёсьць ня толькі фінансавая, але і маральная.

Мы складаем вялікую падзяку Беларускаму Кангрэсоваму Камітэту за \$300.00. Мы ўдзячныя др-у У.Набагезу за \$500, др-у М.Рэпаку—Смаршчу за \$300, сп-ву Л. і У.Брылеўскім за \$300, сп-ву Л. і Р. Завістовічам за \$150, др-у Я.Запрудніку за \$100, сп-ні Р.Галяк за \$100, сп. К. Калошу за \$100, сп. М.Белямуку за \$100, сп. В.Даніловічу \$50, сп. К.Ворт (Вайцяхоўскуму) за \$50, др-у М.Дэмковічу за \$ 50, сп. М.Грэбеню за \$50, сп. Я.Юхнаўцу за \$50, сп. В.Балтрушэвічу за \$30, сп. В.Кажану за \$ 25, сп. С. Карніловічу за \$25.

У гэтым нумары фатаграфіі адбіты на новым прынтары, за які мы заплатілі \$ 2339.

«Я за ўсёды заяўляў пра Беларусь...»

28 жніўня амбасадору Беларусі пры Аб'еднаных нацыях Генадзю Бураўкіну споўнілася 57 гадоў, а 29 жніўня ў царкве Жыровіцкае Божае Маці адбылася сустрэча з шаноўным гасцем з Нью Ёрку. Генадзь Бураўкін, закончыўшы ў гэтым годзе свой тэрмін працы ў Асамблей Аб'еднаных нацыяў вяртаецца ў Беларусь. З гэтай нагоды пасль сів. Літургіі ў царкоўнай залі адбылося прынядзяцце для Генадзя Бураўкіна й ягонай жонкі сп. Юліі Бураўкінай.

Прынядзяцце адкрыў старшыня Кліўлендзкага аддзелу БАЗА Янка Ханенка. Ён павіншаваў Генадзя Бураўкіна зь днём народзінаў і падарыў букет чырвоных ружаў. Хор і ўсе прысутныя прасыпявалі «Многае лета».

Сп. Генадзь Бураўкін прыехаў ня толькі, каб разьвітацца з кліўлендцамі. Паводка ў Беларусі, якая затапіла тэрыторыю многіх заходніх раёнаў Бацькаўшчыны, прымусіў яго, амбасадара Беларусі, звязніцу да грамадства з заклікам аб дапамозе. (гл.бач.63)

Пасль шчырай гутаркі Генадзя Бураўкін адказаў на паастаўленыя пытанні. Кліўлендцаў цікавіла, чаму і як адбыўся выхух на плошчы Незалежнасці? Калі будуць пушчаны ў ход беларускія талеры? Якая эканамічная ситуацыя зараз ў Беларусі? і г.д.

З прыемнасцю ўсе ўспрынялі навіну, што ў гэтым годзе ў вышыйшых навучальных установах былі ўступнія экзамены па беларускай мове і літаратуры. Генадзь Бураўкін больш падрабязна расказаў пра візы старшыні Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь Станіслава Шушкевіча ў ЗША, першы афіцыйны візит, дзе перамовы вяліся на раўнапраўных асновах, і сустрэча кіраўнікоў двух краінаў працягвалася на 30 хвілінаў больш, чым было заплянавана па афіцыйнаму пратаколу. На завяршэнне гутаркі Анатоль Лукьянчык папрасіў Генадзя Бураўкіна ацаніць свою працу як шэфа беларускай місіі пры Асамблі Аб'еднаных нацыяў. Генадзь Бураўкін сказаў: «Дзе-б я ні быў, я за ўсёды заяўляў пра Беларусь і інтэлігентна адстайваў яе інтарэсы».

ХХУ Кангрэс БАЗА

адбыўся 4 верасьня ў Нью Брансвіку, штат Нью Джэрсі. Кліўлендская дэлегацыя на Кангрэсе была прадстаўлена Янкам Ханенкам (старшыня Кліўлендзкага аддзелу БАЗА), Кастусём Калошам, Марыям Патапенка, Таццянай Кананчук (дэлегаты). Кангрэс вітаў а.В.Андрэюк, ад імя Уладыкі Мікалая ён зачытаў благаславенства Кангрэсу.

З справараздлікамі аб двухгадовай працы выступілі Антон Шукелойц, старшыня БАЗА, старшыня дэлегацыі: Нью-Ёркскага—Аляксандр Міцкевіч, Кліўлендзкага—Янка Ханенка, Нью-Джэрскага—Янка Азарка, Дэтройцкага—Вера Артон, Каліфарнійскага—Язэп Арцюх.

Спрэчкі разгарнуліся калі прыступілі да выбараў старшыні БАЗА. Антон Шукелойц, які узначальвае БАЗА ужо шмат гадоў, спадзіваўся, што на гэты раз ён складзе свае паўнамоцтвы новаму старшыні. Але усе прапанаваныя кандыдаты, спаслаўшыся на розныя прычыны, адмовіліся прыняць старшынства. Пасль доўгіх дыскусіяў Антон Шукелойц пагадзіўся старшынстваваць да наступных перавыbaraў.

REPUBLIC OF BELARUS

PERMANENT MISSION TO THE UNITED NATIONS

136 EAST 67th STREET, NEW YORK, N.Y. 10021

(212) 535-3420

No 639/PR
23 August 1993

PRESS RELEASE

FLOOD DISASTER IN BELARUS

In the last week of July the southern part of the Republic of Belarus received a three-months amount of rain in the matter of a few days. The height of the most of the rivers of Belarusian Palesye lowlands rose by more than 7 feet.

The Brest and Homiel Regions of Belarus were affected most.

The results of the disastrous flood which created an emergency on the substantial part of the territory of Belarus are as follows,

- * 40 thousand persons affected
- * More than 10 thousand houses flooded
- * More than 660 thousand acres of arable land under water
- * More than 200 km of roads, 10 bridges, 150 sections of power lines damaged
- * 461 settlements without electricity
- * The first estimates of the direct material damage caused by the disaster amount to \$ 100 million. The figure is expected to increase when environmental damage and the cost of normalising the sanitary-epidemiological situation in the affected areas are taken into account.

The Government of the Republic of Belarus issued an appeal for international assistance by medicines and food. Priority needs are food and fodder grain, broad-spectrum antibiotics, antibacterial agents, gastro-enteric, anti-inflammatory and antipyretic drugs, disinfectants and veterinary preparations.

Donations in hard currency to help to deal with the after-effects of the flood can be made to the State Currency Fund of the Ministry of Finance of the Republic of Belarus, account No 265070842 in the Minsk branch of Zneshekanombank, code No 226.

Г.М.Бураускін

Упершыню

4 верасьня гасціямі Кліўленда былі эканамічныя саветнік Пасольства Рэспублікі Беларусь у Вашынгтоне Уладзімір Ганчаронак з жонкай сп. Марыяй і другім сакратаром Пасольства Аляксандрам Астроўскім з жонкай сп. Ніна і дзяцьмі Ірынай і Галіяй. Паслья сьв. Літургіі ў залі царквы Жыровіцкае Божае Маці для шаноўных гасцей было зладжана прыняцьцё, а пазней адбылася неафіцыйная гутарка вашынгтонаў з кліўлендцамі і гасціямі з Чыкага: сп-вам Каленікаў, Мікалаем Латушкіным, якія спэцыяльна прыехалі ў Кліўленд на гэтую сустрэчу.

—Усяго год працуе беларускае Пасольства ў Вашынгтоне. У красавіку 1993 г. мы пераехалі ў новы будынак, які наш урад купіў за 1 даляр. Трэба сказаць, што амэрыканскі урад заплатіў за будынак амэрыканскага пасольства ў Менску 1 рубель.—падкрэсліў Уладзімір Ганчаронак—Беларускае пасольства ў Вашынгтоне невялікае, усяго трох асобы працуе ў ім: пасол—Сяргей Мартынаў, другі сакратар—Аляксандар Астроўскі, і я, эканамічны саветнік.

Сп. Уладзімір Ганчаронак спыніўся на эканамічных праблемах, расказаў аб эканамічным становішчы ў Беларусі. Таксама ён закрануў пытанні сумеснага беларуска-амэрыканскага бізнесу.

Сп. Аляксандар Астроўскі пазнаёміў кліўлендца ў з працэсам атрымання візаў, паведаміў, што для жыхароў Беларусі вядзеца падрыхтоўка па выпуску агульнаграфадзяянскага пашпартта.

—У мінулым годзе за першае паўгодзідзе Беларускім пасольствам было выдадзена адна тысяча візаў. У гэтым годзе за гэты-ж самы пэрыяд—ужо шэсць тысяч. Усё гэта гаворыць аб тым, што расце цікавасць да Беларусі ня толькі з боку беларусаў, якія пражываюць у Амэрыцы, але і з боку амэрыканцаў. Беларусь робіць крокі, каб далучыцца да сусветай супольнасці. Асноўная задача —пазнаёміць амэрыканцаў з краінай Беларусь. У гэтым ёсьць пачэсны абавязак Беларускага Пасольства.

Госьці адказалі на пытанні кліўлендцаў. На заканчэнніе сустрэчы сябра царкоўнай рады царквы сьв. Юрыя ў Чыкага Мікалай Латушкін запрасіў гасцей з Вашынгтона і кліўлендцаў на съяткованьне 35-годзідзе парафіі сьв. Юрыя, якое адбудзеца 7 лістапада.

Рукапалажэнне

У нязелю 12 верасьня 1993 г. архіяпіскап Мікалай рукапалажыў Міраславу Вайцюка ў сан ярэя. Айцец М. Вайцюк прыехаў у Канаду і з'явіўся да Уладыкі Мікалая, каб той прыняў яго ў юрысдыкцыю БАПЦ. На просьбу архіяпіската Мікалая, уладыка Сава, архіяпіската Беластоцкі і Гданскі, прыслаў айцу Міраславу Вайцюку адпускную грамату.

Айцец Міраслав Вайцюк нарадзіўся 28 чэрвеня 1965 году, у Беластоку, у праваслаўнай сям'і Аляксандра і Ніны з дому Масальска. Айцец Міраслав закончыў Варшаўскую Вышэйшую Праваслаўную Духоўную Сэмінарію ў Польшчы. Жанаты з Бажэнай, і яны маюць дзяцьчынку Эмілю. Айцец Міраслав Вайцюк назначаны на парафію сьв. Кірылы Тураўскага ў Таронта як памочнік кіраўнічаму парафіяль архіяпіскапу Мікалаю.

На здымку: Віцебск, рэшткі ўмацаваньняў Ніжняга замку, XIУ—ХУІІ ст.
Міхась Ткачоў (пасярэдзіне). Злева ад яго Лявон Калядзінскі—архэоляг,
справа ад яго Міхась Аляксейчык
Здымак зроблены ў ліпені 1983 г. Друкуеца ўпершыню.
Архіў Калядзінскага.

Благавешчанская царква Супрасльеўскага манастыра